

TÜRK FOLKLOR ARASTIRMALARI

MART 1966

İÇİNDEKİLER:

Semboller ve Yaşayan İzleri
Halk Müziği ve Müzik Eğitimi
Akdağmadeni ve Çevresinden Mâniler (2)
«Yarım İstanbul'u Mesken mi Tuttun?»
Karaözü Köyünde Güreş Âdetleri
İstanbul Kılıçhaneleri
Bir Kitap: «İncili Pınar»
İlk Adım: Görücüler ve Denemeler
Evlenme Sırasında «Başık - Ağırık» Âdeti
Şenkaya: Âşık İhsani
Popüler Türküler Şairi Hasan Turan
Bir Masal: Üç Oğlan
Gediz'de Derlenen Bilmeceler

Muzaffer UYGUNER
Halil Bedi YÖNETKEN
Avni YÜKSEL
Orhan AYDEMİR
Kemal İŞIKLIOĞLU
Bahattin AKOLU
Prof. Dr. Cahit TANYOL
İshak SUNGUROĞLU
Mürsel KÖSE
Mehmet GÖKALP
Ali Rıza ÖNDER
Numan KARTAL
Gündüz ARTAN

ARTVİN ÖZEL SAYIMIZ — BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI : 200

KURUŞ: 100

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜR DERGİSİ

- Ziraat Bankası Modern Bankacılığın önderi olarak servislerinde ilk defa elektronik makineleri kullanan bankadır.
- Beklediğiniz olakayı işlerinizde sürat ve kolaylığı yalnız Ziraat Bankasında bulabilirsiniz.
- Ziraat Bankasında muameleleriniz faizini kendisi hesaplayan elektronik makineleriyle görülür.
- Unutmayın Ziraat Bankası tasarruflarınıza en bol faizi ve en zengin ikramiyeleri veren bankadır.
- Ziraat Bankası size daima en iyi şekilde hizmet etmekten şeref duyar.

T.C. ZİRAAT BANKASI

(Basın: 7615 — A — 33 — 28)

TÜRKİYE
İSTİKBAL BANKASI
PARANIZIN
İSTİKBALİNİZİN
EMNİYETİ

(Folklor: 29)

(Basın: 9224 — 30)

ASIRLIK TECRÜBE
ARADIĞINIZ EMNİYET
BOL İKRAMIYE
SOSYAL HİZMET
EMNİYET
SANDIĞI

Memleket içindeki
Bankacılık hizmetleriniz
kadar
MEMLEKET DIŞI
BANKA İŞLERİNİZ
için de
TÜRK TİCARET BANKASI
EMRİNİZDEDİR
TÜRK TİCARET BANKASI

KÜLTÜR YAYIN 9

(Folklor: 31)

B: Nihal Aşçı
18-12-367

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ : İHSAN HINÇER

No. 200

MART 1966

YIL: 17 — CİLT: 10

SEMBOLLER VE YAŞAYAN İZLERİ

Yazan: Muzaffer UYGUNER

Semboller, kişiler arasındaki işlem ve ilgilerin somut fiil ve hareketlerle ifadedir. Yazının bilinmediği ya da pek az kişi tarafından bilindiği çağlarda semboller önemli rol oynamıştır. Kişiler arasındaki ilgilerin başkaları tarafından da bilinmesi ve anlaşılması semboller yolu ile sağlanmıştır. Bugün, parmaklarımıza taktığımız nişan yüzükleri bunun bir kanıtı değil midir? Parmağında nişan yüzüğü görülen kişinin nişanlı ya da evli olduğu kolayca anlaşılır. Sivas çevresinde, çoraplara işlenen nakışların bile birer dili olduğu, böylece onu giyen kişinin evli mi, bekâr mı, dul mu olduğu ve hatta kaç çocuğu bulunduğu bilinmektedir.

Sembollerin bugün yaşayan izlerine değinmeden önce bunların özellikleri üzerinde durmağı faydalı buluyoruz.

1. Semboller, kişiler arasındaki işlemleri canlandırmağa yararlar. İşlemlerdeki zihni ve manevi bağı ifade ederler. Nişan yüzüğü gibi.

2. Semboller, ilgili buldukları işlem ve ilgilerin herkes tarafından görülüp bilinmesine hizmet ederler, yani âleniyeti sağlarlar.

3. Semboller, işlemlerle ilgili sonuçlarının etkilerini kuvvetlendirmeğe yararlar.

4. İşlemlerin yürürlüğünü ve geçerliğini sağlamada etkili olurlar.

5. Semboller, kültürel gelişmeyi ve sosyal hayatı aydınlatmağa hizmet ederler.

Bütün gelişmelere ve yazının yaygın bulunmasına karşın, bugün de bazı sembollerin, biz üzerinde kafa yormasak da, sürüp gittiğini görüyoruz. Bunlara, ilk anlaşıldığı gibi bir anlam vermesek de yaşamımızda yer tuttuklarını görüyoruz. Bunlardan bazılarını burada belirtmek istiyoruz.

A. Nişan yüzüğü

Nişan yüzüğü, evlenmeğe karar veren iki kişinin bu kararını belirleyen bir kanıttır. Parmağında yüzük görülen kişi, evlenmek üzere birisiyle anlaşmış demektir. İlk yalnızca bir tel halkadan ya da başka bir dayanıklı maddeden yapılmış olan yüzükler bugün birer süs eşyası niteliğini de kazanmıştır. Fakat, sembol olarak, gene de ilk zamanki semboldür.

B. Tarlalarda sınır taşları

Sınır taşları, tarlalarda tasarruf durumunu gösteren semboldür. Eskiden, ilâhın özel koruması var sayılır ve bu yüzden de tarlalardaki tasarrufun güvenliği bakımından etkili bir araç olarak görülürdü. Bunları değiştiren, karıştıran ve tanınmaz hale getiren herkese lânet yöneltilir ve ağır cezalar verilirdi. Taşlarda ilâhî bir özellik ve koruma aracı niteliği var sayılırdı. Bugün, taşları yerinden oynatanlar için ceza kanunlarımızda hükümler bulunmaktadır.

C. Mezarlara dikilen ağaçlar ve taşlar
Ağaçlar Türklerce mukaddesdir. Ölen kişi için bir ağaç dikilmekle, mukaddes bir araçla o kişi ölümsüzleştirilmektedir. Bugün, Kandıra ve çevresinde en yaşlı ağaçlar mezarlıklarda bulunur. Karşıdan görülen belirli bir ağaç topluluğu mezarlıklara işarettir. Sonraları, yazı bulunduktan sonra, ağacın yanısıra mezartaşı dikilme geleneği de doğmuştur. Bugün, ölü gömülür gömülmez, mezarının boyunu ölçmek üzere özel olarak koparılan ve önce ölenin boyunun ölçülmesinde kullanılan dal, mezarının başucuna dikilir. Taşın dikilmesi ise daha sonra olur ve bir ârife gününe kadar beklenir. Ağaç, ölümsüzlüğün sembolüdür; taş ise onun kim olduğunu gösterir. Esas olan ağaçtır.

Ç. Anlaşmalarda el sıkışma

Bir alım satım yapılırken iki taraf el sıkışır ve iş karara kalınca ver elini diyerek tutulan eller sallanır. Akit hukukunda sembol, sözün törenle söylenişi veya yazılışında uyulan şekildir. Böylece, iradenin, kararlaştırılan hususa ilerde de bağlı kalacağı ifade edilmiş olur. El tutuşma, pazarlık ve anlaşma anlamına gelen bir sembol olarak bugün de yaşamaktadır.

D. Sahiplik bildiren semboller

Sahiplik bildiren semboller arasında bildiğimiz iki tanesi var:

1. Eve bir şey asmak: Bugün, bir çok evlerde nal, boncuk, kaplumbağa yavrusu kabı, ayakkabı gibi eşyaların asılı olduğunu görürüz. Bunu sorarsanız, alacağınız cevap «uğurdur» olur. Başlangıçta, bunlar sahipliğin sembolüdür. Bu gibi eşyanın asılı bulunduğu evin terkedilmemiş olduğunun sembolü. Göçebe çağlarda bundan daha güzel bir sembol bulunamamış demek.

2. Tarlaya ağaç dalı dikmek: Bu da, yukarıdaki gibi bir sahiplik sembolüdür. Bu dal görülen yerin sahibi var demektir. Bu sembol, bugün, Kandıra dolaylarında o yerin kuru ot elde etmeğe ya da başka bir özel amaç için kullanmağa ayrıldığını gösterir. Böylece, ekilmemiş o tarlaya sahibinden başkası herhangi bir amaçla giremez. O tarla, ekilmemiş olduğu halde başkalarının otlak ya da başka bir amaçla yararlanmasına ayrılmamış sayılır.

E. İdam kararından sonra kalem kırma

Bugün, bir idam kararı verildikten sonra o kararın imzalandığı kalem kırılmaktadır. Birçokları, artık bu kalem kullanılmaz, da o yüzden kırılır inancındadır. Halbuki, ortaçağda yargılama yetkisinin sembolü değnektir, âsadır. Bu değnek, ölüme mahkûm edilenin ya da toplum dışı bırakılmasına karar verilenin başında kırılırdı. Bu kırma, bu hususun sembolüydü. Kalemin kırılması, bugün kullanılmayan değneğin kırılması yerine bir semboldür.

F. Sakal bırakmak

Sakal bırakmak, genel olarak otorite sembolüdür. Rusyada, Deli Petro zamanında ise özgürlük sembolü oymuştur.

G. Saç bırakmak ya da kesmek

Saçları erkeklerin uzatması, eski cermenlerde özgürlük sembolüdür. Bugün, bazı kişilerin, ozanların saç bırakmaları da bununla açıklanabilir. Saçların kesilmesi ise özgürlüğü yitirme anlamına gelen bir semboldür. Bugün, hapislerin saçlarının kesilmesi eskiden gelen bu sembol ile açıklanabilir.

HALK MÜZİĞİ VE MÜZİK EĞİTİMİ

Yazan: Halil Bedi YÖNETKEN

Halk müziği, müzik eğitimi üzerinde de önemli rol oynamış, müzik öğretim ve eğitimi halk müziği üzerinde kurulmuştur. Halk müziğinin dünya müzik eğitimi üzerindeki etkisi tasavvur edilebildiğinden daha fazla olmuştur. Bu hususta bir fikir vermek üzere, en yeni fikirlerin, cereyanların, uygulama örneklerinin kendisini gösterdiği milletlerarası büyük iki konferansta çeşitli milletlere mensup pedagoğların tebliğlerinde serdettikleri düşüncelerden bir kısmını iktibas ediyoruz. Aşağıdaki satırlar, 1936 da Prag'da, zamanın Cumhurbaşkanı Edouard Beneş'in himayesinde akdedilen Birinci Beynelmül müzik Eğitimi kongresiyle, 1953 te Brüksel, Bad Aussee ve Salzburg'ta akdedilmiş olan gene Beynelmül Müzik Eğitimi konferansına sunulmuş tebliğlerden çıkarılmış, sonlarına da tebliğ sahiplerinin isimleri memleketleri ve tarihler kaydolunmuştur.

(...Bu gayeye varmak için çocuğun herşeyden önce Fransız halk şarkılarını teganni etmesi lâzımdır. Fransız halkı, kuzeyden güneye sisli veya güneşli semalar altında daima teganni etmiştir. Bu halk, kalbinin bütün dikkatini, arzularını, teessürlerini, neşesini, ümitlerini veya korkularını saf ve gerçek bir dille sayısız ezgiler içinde tesbit ve terennüm etmiştir. Halk müziğinden terdricen sanat ve ilim müziğine gideceğiz... Roger—Ducasse, Paris, 1956)

(...Artistik zevkin terbiyesine gelince, bu işte yerli halk müziğinden hareket etmek, sonra çocukları bütün devirlerin büyük üstadlarının eserleriyle temasa getirmek icabeder. Bu terbiyeye halk şarkılarıyla başlamak, botanik ve coğrafyaya, yaşanan bölgenin nebatları veya hartasıyla başlayıp yavaş yavaş komşu, daha sonra uzak memleketlerin botaniği ve coğrafyasını incelemeye benzer... Enric Ainaud, Barcelone, 1936)

(...Teganni repertuarı şunları ihtiva eder: İlk okul devresi için Catalane ve diğer memleketler halk şarkıları, jestli Dalcroze şarkıları ve benim şarkılarım, ondan sonra Schubert, Shumann, Faure, Beethoven, Haendel, Bach, Mozart ve diğer çağdaş Catalog-

tüsünde bütün memleket halk dansları oynanır... Okullarda milli Sardana dansı ve diğer halk dansları öğretilir... Her yıl halk oyunlarını en iyi oynayanlara mükâfatlar vermek suretiyle tipik memleket danslarının unutulmaktan korunması sağlanmış olur... Joan Llongueras, Barcelone, 1936)

(...Slovakya ve Aşağı Karpat Rusya'da müzik eğitimi milli şiirin ve ifadeli melodinin tükenmez hazinesi olan halk müziğine dayanmak zorundadır... Dobroslav Orel, Bratislava, 1936)

(...Halen birçok memleketlerde bir pedagojik milliyetçilik hüküm sürmektedir, bunun en açık delili, mümkün olduğu nisbette geniş ölçüde yerli halk hazinesinden mülhem olarak teşkil edilmiş okul repertuarıdır. Romanya bu hareketi kendi hesabına, bilhassa 1909 dan itibaren takibetti ve bunu ilk defa, müzik öğretiminin kurucusu olan D.C. Kiriac «Rumen okullarında Rumen Halk şarkıları» ile belirtti... İşte bu sade fakat açık direktiflere uymak suretiyledir ki Rumen müzik pedagojisi kendisini ideallerinden ayıran engelleri yavaş yavaş yeneceğini ümid eder... C. Brailoiu, Bükreş, 1936)

(... Bizim öğretmenimiz — Off Bergese metodu — esaslı surette folklorik müziğe dayanır... Bu, çocuğun müziği kavraması için tabii bir tarzdır. Yalnız şüphe yok çocuğa uygun parçaların seçiminde çok dikkatli ve akıllı hareket etmek lâzımdır, zira halk tarafından söylenen ve oynanan her şeyin eğitsel değeri yoktur... E. Kraus, W. Twittenhof, Batı Almanya, 1953)

(... Repertuvara gelince, şüphe yok onun yüksek bir değeri haiz olması gerektir, Ward metodunda şarkı repertuarını çocuk ve halk şarkılarıyla, çeşitli memleketin folklorundan alınmış parçalar teşkil eder... J. Lennaerds, Hollanda 195).

(... Bilhassa köy okullarında müzik eğitimi genel öğretimin ana dili üzerinde kurulması gibi, halk türkülleri üzerine kurulmalıdır. Çünkü gerek dili ve gerek halk müziği psikolojik yönden her memleketin çocukları tarafından kolayca kavranmaktadır. Bu,

büyük şehirlerin okullarıyla, köy okulları, halk okullarıyla müzik okulları için de varittir. Zira ana dili ve folklorik şarkı eğitimi aynı önemi haizdirler... Cecil Sharp'ın yazdığı gibi çocuklar kendi yaşlarına uygun halk ezgilerini ana dilleri kadar kolay öğreniyorlar. «Basit sözden mürekkep ifadeye, kolay cümleden zoruna gidişte olduğu gibi», okulda solfej öğretimine, münhasıran karakteristik halk müziği gamlarıyla başlamalı, birçok memleketlerin müzik folklorlarında bulunmayan majör ve bilhassa armonik ve melodik minör gamları gibi batı müziği dizileriyle değil... Millî müzik folklorundan hareket ederek modern tonal sisteme doğru gitmeli, kendi memleketinin bestecilerinin eserlerinden sonra yabancı memleketlerin bestecilerinin eserlerini öğretmeli, bu, bilinenden bilinmiyene gitmekten ibaret esas didaktik prensiptir. Genel müzik öğretiminde millî folklorun rolü yabancı dil öğretiminde ana dilin rolünün aynıdır. Müzik öğretiminden folkloru atmak, öğretimin halk tabakaları tarafından anlaşılmadığı eski geçmişe dönmek olur. Genel öğretim içinde müzikte başarı sağlayabilmek için bir müzikal ümanızmaya ulaşmak gerektir. Müzik folkloru milletleri birbirinden ayıramaz, tersine birbirine yaklaştırır... M.A. Vesiljeviç, Yugoslavya, 1953)

(... Halk müziği herkesin olduğu gibi müzisyenlerin de müzik eğitimlerinin üzerinde kurulması gereken esas temeldir. Halk müziği bütün eğitim derecelerinde kullanılmalıdır. Çocukların müzik terbiyeleri halk müziğine dayanacağından halk ezgileri okulda müzik derslerinde deşifraj ve kulak eğitimi temrinleri olarak ta kullanılmalıdır. Öğretmenler, öğrencilerine kendi halk müziklerine daha hakim bir yer vermek suretiyle çeşitli halk ezgileri öğretmeleri hususunda teşvik olunmalıdırlar. Yabancı dil ve bilim derslerinde olduğu gibi diğer memleketlerin halk müziğine geniş yer verilmelidir. Bu ezgilerin seçim ve takdimi daima esas memleketin geleneklerine uygun olmalıdır. Müzik okulları müdürleri, halk müziğinin müzisyenlerine eğitiminde oynıyacağı rolü ihtimamla incelemeye davet edilmelidirler. Radyolar okul yayınlarında halk müziğine lâyik olduğu önemi vermelidirler... Plâk amilleri geniş ölçüde otantik halk müziği

plâkları yapmalıdırlar. Besteciler ve tabilerden öğrenciler ve yetişkinler için halk müziğinden mülhem eserler, koro eserleri, folklorik operalar, enstrümantal eserler bestelemeleri ve bastırmalarını istemek yerinde olur. Halk türkülerini, bilhassa çocuklara çoğu zaman refakatsiz söyletmelidir, refakatin faydalı olacağı düşünüldüğü zaman melodik ve folklorik âletler kullanılmalıdır. Bn. Karpeles, İngiltere 1953).

(...Bu halk şarkıları bize yalnız birinci sınıf besteler halinde görünmekle kalmıyor, aynı zamanda Rumen halk destanının en tam ve en samimi ifadesini arz ediyor.

...Nihayet halk şarkılarının bünyelerine ait kanunlara mahsus, batı müziği için kullanılan metodların aynı olmıyan özel öğretim metodları kullanmak lâzımdır... G. Breazul Bükreş, 1936)

Bu açıklamalar halk müziğinin müzik öğretim ve eğitimi ile olan yakın ilgisini yeter derecede belirtmiştir sanırız. Gerçekten bu fikirler ve dilekler bazı memleketlerde çoktanberi uygulama alanı bulmuş, müzik öğretim metodları ve kitaplar çoktan halk müziği üzerine kurulmuş, halk türkülerini kulak terbiyesi temrinleri olarak kullanılmış, çeşitli ders maddeleri arasında münasebet kurmada (cor relation) işinde halk müziğinden çok faydalanılmıştır. Avrupada bir çok memleketler okul müzik kitaplarına gerek yerli ve gerek yabancı halk şarkılarından birçok örnekler koymuşlardır. Almanya, Fransa, İngiltere, Amerika ve Balkanlarda ve diğer başka memleketlerde bu böyle olmuştur. Okul müzik kitaplarına çeşitli yabancı memleketlerin halk müziklerinden en bol örnekler koyan memleket Amerikadır. Türk halk şarkılarından bile örnekler verilmiştir.

Bizim memleketimizde de son senelerde Türk halk müziğine dayanan metotlara doğru tecrübeler yapılmış, öğretici halk tonları veya halk ezgileriyle başlıyan kitaplar yazılmıştır. Bu noktada artık «Türk halk müziği ve Müzik Eğitimi» konusu gibi yeni bir konu ile karşı karşıya bulunuyoruz ki bunu başka bir yazımızda inceliyeceğiz.

AKDAĞMADENİ VE ÇEVRESİNDEN MÂNİLER

— II —

Derleyen: Avni YÜKSEL

Kahve piştiği yerden
Pişip taşıdığı yerden
Güzel çirkin aranmaz
Meğil düştüğü yerden

Kaya dibinde kuzu
Kıvrım kıvrım buynuzu
Çabalatma yiğidi
Verin sevdiği kıızı.

Mani bilirim altmış
Kaşların kalem çatmış
İnsanoğlu taş toprak
Seni nurdan yaratmış

Mani bilirim elli
Yitirsem yarım belli
Ben yarimi tanırım
Sağ gözü çifte benli

Raftadır altın sini
Düşer pas eder seni
Bir tüyüne bin altın
Verseler vermem seni

Mektup yazdım kış idi
Kalemim gümüş idi
Daha çok yazacaktım ama
Parmaklarım üşüdü

Kahveyi pişiririm
Korkarım taşırırım
Yar aklıma düşünce
Aklımı şaşırırım

Bahçe bar diye ağlar
Ayva nar diye ağlar
Dünkü doğan çocuklar
Bugün yar diye ağlar

Gitme yarım ağlarım
Yollarımı bağlarım
Yarimi sıtma tutmuş
Ben ısıtma bağlarım

Pınar başında durma
Pınarı bulandırma
Senin yarın burda yok
Gözünü dolandırma

Karşıdan gelen adam
Elinde yeşil badem

Ben yare adam saldim
Haniya yarden adam

Dam başında gezerim
Çıki bulsam çözerim
Alayından güzelim
Niye yarsız gezerim

Pancar pezik değil mi
Dalları ezik değil mi
Ben sevdim eller aldı
Bana yazık değil mi

Camileri yan direk
Suyu nerden indirek
Tiren yolu kapanmış
Yare mektup gönderek

Bahçeye kuzu girdi
Tüyü kırmızı girdi
Ben sevdim eller aldı
Bögrüme sızı girdi.

Bahçelerde bamiye
Tiksiniyom yemiye
Yare bir çif sözüm var
Utaniyom demiye

İndim harga başı yok
Yüzük buldum taşı yok
Dalda bir kuş ötüyor
Benim gibi eşi yok

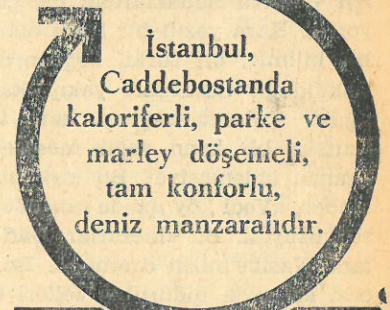
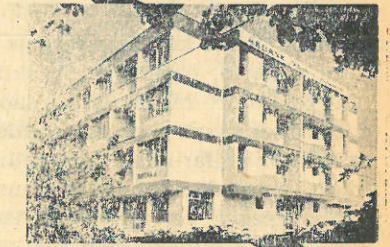
Karşıda karaçalı
Kararip durma çalı
İşte midem almıyor
Git ordan sıracalı

Gitme gidenim gitme
Boyu fidanım gitme
Ellerin üzer beşer
Benim bir tanem gitme

Kaşların kalem kalem
Halim yok verem alam
Baban köle tutmaz mı
Kapına köle tutam

Ay doğar aşmak ister
Bal dudak yaşmak ister
Şu benim deli gönlüm
Yare kavuşmak ister

Oy bizleri bizleri
Say babana yüzleri
Bizim köyün kızlarının
Şeheredir gözleri
SON

Fevkâlâde itina ile hazırlanmış bu emsalsiz dairelerden bir tanesine sahip olabilmek için hesap açtırmakta acele ediniz.

AKBANK

«YÂRİM İSTANBUL'U MESKEN Mİ TUTTUN?»

Yazan: Orhan G. AYDEMİR

Ben diyeyim Kayseri, siz deyin Kırşehir, Eğin, Arapkir, ya da Konya... Bir genç bir genç kızla evlenir. Toprak verimsiz. Çalışmak için İstanbul'a gider. Ara sıra... Köyüne para gönderir. Kendisi de dönmek ister köyüne ama geçim derdi yolunu bağlar. Eşi ise memlekette bekledi, hep bekledi. Yi-ne bekledi. Ama kötü şeydi çaresiz beklemek, kötü şeydi. O da insandı, çiğ süt emmişti ama duralıydı, helâldi sütü...

Kızcağız baktı olacak gibi değil, büyük bir kilime başladı kocası gittiğinde. Yedi yılda tamamlanacak bir kilime... Nakış nakış özlem kokan, buram buram sevgi tüten, erdem tüten bir kilime... Karalı her renginde, her ilmeğinde dilsiz; sığda, karanlıkta kalan, duyulmayan bir damla göz yaşını saklıyan, bununla ölümsüzleşen bir kilime... Bu kilim yedi yıllık bir özlemin yapıtıydı. Bu kilim anlatır öykülerini. Bu kilime kirkit sallamaktan kolları yoruldu da, beklemekten yorulmadı. Bahtı kara kız vereme tutulmuştu. Tüm acıların, özlemlerin biriktiği bir gönül veremine. Muratsız ayrılacaktı yaşamdan. Bu dünyaya doymadan gidecekti, kopacaktı tüm bağlarından. Bir ömür bitiyor, bir kilim tamamlanıyor, «ağasının» diktiği fidanlar meyva veriyor ve bunların üstünde içli - dertli dudaklardan bir çağrı dökülüyordu. Kara yazılı bir kızın ölümü ile biten bir kilimle, bir türkü doğuyordu. Bu çağrı döküldüğü dudakları yakıp kavuran bir ağıttı. Yıllarca bağrına kara taşlar basan mutsuz bir kızın sağır mesafeler boyunca uzanan ünlemesiydi. Bu kırk bin köyün birinden, «Yedi köy içinde şanlı Zeynebimizin», türküsüydü. Bu «mezariarı yad ellere kazılan» Nasibe'mizin dramıydı. Bu, gerdek gecesi kamayla öldürülen «elleri kınalı, başı duvaklı gelinimizin», Esmâ'mızın ağıtıydı. Bu «işveli Asiye'mizin», «fistanı dal işlemeli Fadime'mizin» haykırışıydı. Bu yüzyıllardır en doğal hakları ellerinden alınmış, özgürlükleri kısıtlanmış, kafes arkası yaşamını sürdüren, yüzlerini «peçelerin gecelediği» analarımızın, bacılarımızın, kızlarımızın o dinmeyen ağıtıydı!...

Evet, bir özlem uzuyor, bir kilim, bir ömür bitiyor; bir türkü doğuyordu...

Yârim İstanbul'u mesken mi tuttun (aman)
Gördün güzelleri beni unuttun (amman)
Sılaya dönmemeye yemin mi ettin (amman)

Gayri dayanacak özüm kalmadı
Mektuba yazacak sözüm kalmadı

Yârim sen gideli yedi yıl oldu
Diktiğin fidanlar meyvalar verdi
Seninle gidenler sılaya döndü
Gayri dayanacak özüm kalmadı
Mektuba yazacak sözüm kalmadı.

Ağamın giydiği ketenden gömlek
Yok imiş dünyada öksüze gülmek
Gurbet ellerinde kimsesiz ölmek
Gayri dayanacak özüm kalmadı
Mektuba yazacak sözüm kalmadı.

İğde çiçek açmış dallar götürmez
Dağlar diken olmuş kervan oturmaz
Benim bağrım yufka sitem götürmez
Gayri dayanacak özüm kalmadı
Mektuba yazacak sözüm kalmadı.

★

Kapının önünden bir garip geçti
Bir cevap söz ile bağrımı deşti
Gelirim dedi de gurbete düştü
Aylar tamam oldu, yıllar tükenmez
Bakarım yollara yiğidim gelmez

Verdiğin yazmayı ateşte yaktım
Kül ettim ömrümü yoluna baktım
Ya senin tecellin, ya benim bahtım
Aylar tamam oldu, yıllar tükenmez
Bakarım yollara yiğidim gelmez

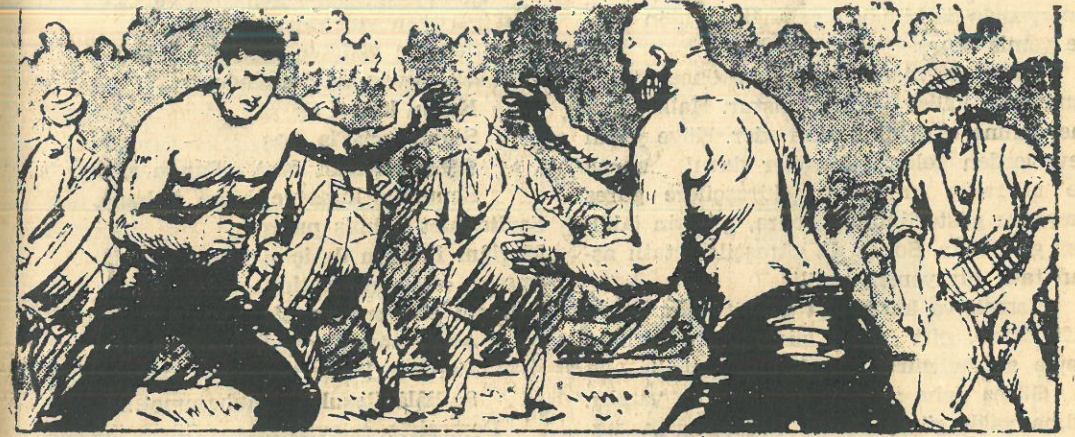
Ana getir postalımı giyeyim
Karanlık kabire nasıl gireyim
Yaşım küçük nasıl sual vereyim
Aylar tamam oldu, yıllar tükenmez
Bakarım yollara yiğidim gelmez

Varayım gideyim ıssız yurtlara
Derdimi dökeyim yeşil otlara
Anam yok ki her derdime katlana
Aylar tamam oldu, yıllar tükenmez
Bakarım yollara yiğidim gelmez

(Not: Bu türküyü ve öyküsünü Gazeteci Mustafa Gümüşkaynak, öğretmen Mehmet Koç ve Üniversite öğrencisi Hasan Porkan'dan aldım.)

KARAÖZÜ KÖYÜNDE GÜREŞ ÂDETLERİ

Yazan: Kemal İŞIKLIOĞLU

Bir yağlı güreş: Pehlivanlar, Cazgır ve Davulcular

Her Milletin yurdu kendine özge bir özellik ve güzellik taşır. Ama bizim yurdu-muz binbir özellik ve güzellik taşır. Her dikenli çalısı bir gül bahçesi, her taşı bir tarih parçası olan bu güzel vatanımızda, gençlerimiz güçlerini daha iyi değerlendirmek ve «Bir Türk Dünyaya bedeldir» sözünü gerçekleştirmek için güreşler tertiplerler.

Köy düğünleri çok defa güz mevsiminde yapılır. O zaman kazanlar kaynar kuzular çevrilir, içkiler içilir, türküler söylenir, köy delikanlıları birbirleriyle güreşirler. Fakat bu güreşler yalnız davul zurna, saz ve sözle olmaz ki; hem güreşçiyi ve hem de seyircileri heyecanlandıran peşrevler vardır.

Güreş düğününün, üçüncü günü öğleden sonra, gelin eve indikten sonra başlar. Güreş iki gün devam eder. İlk gün kız başından, ikinci gün oğlan başından güreşilir.

Kız ve oğlan başından güreş olurken; güreşçi gençler şu sıraya göre güreşirler.

- I — Baş
- II — Başaltı
- III — Orta
- IV — Ayak
- V — Deste

I — Baş: Başa güreşen güreşçiler o bölgenin iyi güreşen güreşçileri olur. Ödülün en fazlasını baş güreşçiler alır. Meselâ:

At, deve, tay, tosun, buğa, 250-300 lira para arasında ödül verilir. Güreşin en heyecanlı ve çekişmeli geçen yeri baş güreşçiler güreşirken olur. Bu güreş en sonra yapılır.

II — Başaltı: Bu güreş önem bakımından ikinci sıradadır: Yıkana öküz, koyun, keçi veya 150-200 lira arasında para verilir.

III — Orta: Bu güreş de önem bakımından üçüncü sıradadır. Bu güreşte en çok köyün eski güreşçileri güreşir. Yıkana, ödül olarak bir kilim, bir seccade, 100-150 lira para alırlar.

IV — Ayak: Önem bakımından dördüncü derecededir. Bu güreşte güreşen güreşçiler; o bölgenin güreşe hevesli gençleri salvar giyerek güreşirler. Ayak güreşçileri güreşirken seyirciler pek çok alkışlarlar, dolayısıyla de güreşçileri alkışla teşvik etmiş olurlar. Bunlara ödül olarak 80-100 lira para, bir seccade, bir kilim v.s. verilir.

V — Deste: Bu güreşte köyün yeni yetişen delikanlıları güreşirler. Yaşları 18 ile 20 yaş arasında olanlar güreşirler. Desteye güreşen güreşçileri halk teşvik etmek için, güreşçilere dualar ve söylevler söyleyerek güreşçiliğin ilk temelini atmış olurlar. Desteye güreşen güreşçilere ödül olarak çorap, kazak, minton 30-80 lira para verilir. Bu güreşçiler, maddi mükâfattan ziyade, mane-

vi olarak mükâfatlandırılırlar.

Gelin oğlan evine indikten sonra aşure yemğine benzeyen tatlı bir aş pişirirler, bunun ismine de tatlı aş derler. Köy halkı bu yemeği yedikten sonra evlerine dağılırlar. Dolayısıyla da köy öğle yemeğini düğün evinde yemiş olur.

Güreş meydanı düğünden önce hazırlanmış ve halka duyurulmuştur. Halk güreş meydanına oluk oluk akın eder. Köye yakın çevrelerden gelen güreşçiler davul, zurna ve bayrakla karşılanır. Güreşçilere güreş meydanı gösterildikten sonra, güreşin ödülleri gösterilir. Sonra da güreşçilere tatlı aştan tatlı bir yemek verilir.

Yemek ve karşılama işi bittikten sonra çift davul, çift zurna güreşçilerle birlikte beyle savdıç güreş meydanına getirilir.

Güreş daha ziyade yağlı olarak yapılır, adına yağlı güreş denir. Güreşçiler bacaklarına meşinden yapılmış kispet ismini verdikleri meşin pantolonu giyerler.

Güreşe hazır bir vaziyette meydanın kenarında güreşin başlamasını beklerler.

İlk güreşte deste güreşçiler güreşirler. Bu güreşçiler, güreş meydanına çıkarak; birinin sol eli, öbürünün kispetinin içinde, diğer güreşçinin sağ eli ötekinin kispetinin içine sokulu meydanın ortasında beklerler. Güreşçileri ve seyircileri heyecanlandırmak için güreşçilere peşrev verilir. Peşrev veren kişiye peşrevci denir. Peşrevci peşrevi güreşçilere göre ayrı ayrı söyler.

Peşrevciler ekseriyetle eski güreşçilerden veya güreşe hevesli kişiler olur. Peşrevci güreşçilere peşrev verirken; güreşçiler eğilir, her iki elinin avuç içleriyle diz kapaklarını avuçlayarak, hazır bir vaziyette beklerler. Peşrevcinin kolları pazularına kadar çemrenmiş bir vaziyettedir. Peşrevci elini bir güreşçinin sırtına, diğer elini, öbür güreşçinin sırtına koyarak şu peşrevi söyler.

Dinleyin ağlar eyleyin seyran,
Erlerden pirlerden kaldı bu meydan,
Hamza pehlivandır pirimiz.

Çoktan beri arardınız birbiriniz,
El yerde diz yerde,
Güreşelim düz yerde.

Ata bakma dona bak
Yanıdaki cana bak

Hasmın karınçasada meydana bak

Yılan gibi akar
Akrep gibi sokar
Elini yandan takarsa, evini başına yıkar.

Çuval galpuna gelince ileri varma
İleri varırsan vur yarım sarma
Deve dengine gelirsene üstünde durma
Atar seni bravadan fendinden.

Kazan kazan aş
Şimdi ortayla baş
Eğer pehlivan isen sıtkınan güreş
Sonunda kimseye eime bahane.

Seyitahmet gelmiş pınara
Mevlâm ikinizin de içini onara
Ananız çeker zahmetin
Babanız bilmez kıymetin.

Ahur zaman nebisinin himmetin
Verelim Peygambere selâvat
Salliâlâ Resulûna Muhammet...

Demesiyle selâvat biter. Güreşçiler davul ve zurna ile perdah ederek meydanı doluşurlar. Perdah işi de bittikten sonra güreşçiler meydandaki beyle sağdıç selâmlayarak güreşçiler birbirleriyle helâllaşurlar ve güreş başlamış olur.

Yağlı güreşi idare eden hakemler şunlardır.

I — **Baş Hakem:** (Meydanda gezer. Esas idareci budur.)

II — **Yan Hakem:** Güreşten iyi anlıyanlar arasından seçilir, bu kenarda güreşi izler. Yetki bakımından ikinci derecededir.

III — **Orta Hakem:** Baş hakemin yardımcıdır. Baş hakemin göremediklerini gördüğü zaman duyurur.

Başka bir selâvat:

Dinleyin ağlar deri kuruldu
Pehlivanlar biraraya derildi.

Baş ayak seçildi yollar verildi.

Herkes hasmını iyi tanısun.

Savdıç beğ büyükler eylesin himmet
Bu meydanda babana eyleme hörmet
Hasmini yıkmaktır asıl marifet
Fırsat verme eğer gücün yeterse.

Giyindin kısıbeti belendin yağa
Çalgıcılar vurur iyi bir hava
Ortaya tay tosun, başa at deve
Erkek meydanda yıkıp alana

Pehlivanlar güreş geldi erişti
Bu meydanda çok pehlivanlar güreşti
Siciminoğlu şarkı garbı dolaştı
Hamza pehlivan gibi söylet kendini.

ARAŞTIRMALARI

Dostunuz der Maşallah
Düşmanınızın gözü değmez inşallah
Aşık Işık derki yardım eylesin Allah
Verelim Peygambere selâvat salliâlâ Muhammet

Der. Güreşçiler perdah yaparak savdıç ve beyi selâmladıktan sonra güreşe devam ederler.

Kayseri — Sivas — Yozgat vilâyetleri çevresinde tanınmış meşhur Hüseyin Işık pehlivanın tanınmış şu meşhur peşrevi önemlidir.

Habire yiğitler kapın kavrayın
Koç gibi dolanın, dönün meydanda
Ağırdan yanaşın birden uğrayın
Bir orda kapışın bir de bu yanda.

Enseden, kürekten tutup girişin
Bazı da aslanlar gibi kükreşin
Durmayın hakkını verin güreşin
Davullar çalınsun ulu divanda.

Sizi seyretmeğe göğüs gelir dar.
Dağlar bile görse sizi kimıldar
Yiğit baş ödül alana kadar
Sabırla karar olmaz seyreden candan.

Işık derki ayağa ayak katarım
Dilim tutmaz ise nara atarım
Öğürim yiğidi alkış tutarım
Billahi olsada ikelim kanda
Verelim Peygambere selâvat.
Sellâ resulûna Muhammet.

Bizim köydeki güreşlerde yalnız yıkan güreşçi ödül almaz ki, yıkılan güreşçi ile yıkan güreşçi birbirlerinin kispetlerinden tutarak meydandaki halkın önüne varırlar. İlk önce pehlivanlar savdıçla beyin önüne gelir, oradan parayı alırlar. Sonra meydanadaki bütün seyircilerin önünü dolaşarak para toplamış olurlar.

Beyle savdıç harmana oturunca, bir beyin önüne, birde savdıçın önüne tepsi konur. Güreşi seyretmeye gelen halk tepsilere ayrı ayrı para atar. Bu biriken para güreşin masraflarını karşılamış olur. Dolayısıyla düğün sahibi az da olsa düğün masrafının birazını buradan çıkarmış olur.

Köyümüzde yetişen pehlivanlar, özel bir beslenme ve idmana tabi tutulmazlar. Güreşçilerin hemen hepsi çiftçidir.

Köyümüzün pehlivanları hemen hemen söyle beslenmektedirler. Bir pehlivanın annesi oğluna öğle azığı korken şöyle diyor:

— Alim sekitarlasında hardal var, ku-

rugölde tuz var. Camız gönü gibi bazlama, hardalı içine dür, göldeki çorağa batır ye, susarsan Kızılıрмаğa in hörhüçünü doldur. Öğlenleyin güreş var, yıkarsan, bazlamam annem sütü gibi helâl olsun, yıkılırsan karı katran olsun.

Yurt topraklarından aranılıp öz kaynaklarımızdan olan Raman, Garzan, Gedkit, Mağrip, Batıraman, Kurtalan ve çeşitli bölgelerden sağlanan

EN YÜKSEK

Standardlara göre kurulup Batman rafinerisinde işlenen en üstün nitelikteki ürünleri

PETROL OFİSİ

Modern satış istasyonlarında halkımızın, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerimizin, Deniz ve Kara Yollarımızın, Belediyelerimizin, Emniyet Hizmetlerimizin, muhtelif resmî ve özel müesseselerimizin akaryakıt ihtiyaçlarını muntazam ve devamlı olarak karşılamaktadır. Siz de akaryakıt ve madenî yağ ihtiyaçlarınızı

PETROL OFİSİ'nden

temin ederseniz menfaatinizi korumuş ve kalkınma hamlemize katılmış olursunuz.

İSTANBUL KILIÇANELERİ

Yazan: Bahattin AKOLU

Kılıçhane. (1) kılıç, balta ve bunun gibi keskin silâhları yapan askeri imalâthanelere verilen isimdir. (2)

Osmanlı Devletinin kuruluşundan 1914 senesine kadar orduda ve gerekse donanmada kullanılan kılıçlar 4 muhtelif kılıçhanede imal olunmuştur.

a) Bursa veya Edirne'de tesis edilen kılıçhane.

b) Fatih tarafından İstanbul'da Galatada tesis edilen kılıçhane.

c) Sultan Ahmet meydanında tesis edilen kılıçhane.

d) Haliç tersanesinde tesis edilen kılıçhane.

Yukarda sırasıyla isimlerini yazdığımız kılıçhaneleri teker teker tetkik edelim:

a) Osmanlı devletinin kuruluşundan İstanbul'un fethi olan 1453 senesine kadar imal olunan kılıçların herhalde Bursada veya Edirne'deki bir kılıçhanede imal edildikleri iktiza ederse de bunun hakkında hiç bir malûmatımız yoktur.

b) 1453 senesi İstanbul'un fethinden hicri 1095-M. 1693 tarihine kadar geçen zaman içinde orduya kılıç imal ederek faaliyette bulunan kılıçhaneyi ikinci olarak kabul edebiliriz. Fatih Sultan Mehmet tarafından ikinci defa olarak kurulan bu kılıçhane İstanbul'da Galata suru dışında deniz kenarında kurulmuştu (3)

Binanın yeri sonradan (yere batan camii) adını alan (kurşunlu mahzen) ile (Top-hane kapısı) arasında bulunuyordu. (4)

Bu ikinci kılıçhane binası hakkında geniş malûmata sahip değiliz. Sadece bir rivayete göre Galatasarayın altından çıkan ve (eski İstanbul demiri) denilen demirlerden istifade ederek kılıç ve kesici silahlar yapıldığı söylenmektedir. (5)

Bu kılıçhanede yapılmış olması muhtemel 15-16 ve 17 ci asıra ait zengin kılıç koleksiyonu halen Topkapı sarayı müzesi silâh koleksiyonunda bulunmaktadır. (6) Kılıçhanede imal edilen kılıç namlularına (maymun) ismi verilirdi. (7)

Kılıç namlusunu teşkil eden çelik parçası bünyesi bakımından üç nevie ayrılırdı.

I — Lekeli damas, II — Merdivenli damas, III — Dalgah damas.

Yukarıda bahs ettiğimiz gibi bu çelik parçalarının Suriyedeki (Damaskus) da yapılmasından dolayıdır. (8)

I — Lekeli damas:

Bu nevi çelik halitası Karahorasan ve Karataban denilen damaslardır ki bunların renkleri esmerimtraktan kahve rengine veya siyaha kadar bir değişiklik gösterirler. Bunların karakteristik vasıfları bir kaideye uygunluk göstermemesidir. Bazan ufki vaziyette bulunan şekillerine de tesadüf edilmiştir.

II — Merdivenli damas:

Bunun farsçası (40 merdevan) türkçesi ise 40 merdivendir. Bu kelime, Hazreti Yakubun 40 basamaklı merdivenine teşbih edildiğinden, dolayı bu şekilde adlandırılmıştır. Çelik damarlarındaki şekillerin içinde bazan kurt şeklinde şekiller olduğu görülür. Bir kılıç namlusunda kabzadan kılıç ucuna kadar altı üstü 20 şerden 40 tane merdiven şekli bulunur.

III — Dalgah damas:

Bu dünyaca meşhur olan su verilmiş çeliktir ki İngilizler (wateredsteel) Almanlar da (Tausia) derler. (9)

Yukarıda nevelerini gösterdiğimiz Şam çeliklerini meydana getirmek için muhtelif demir filizlerinden alınır. Ve bu kömür ile karıştırılıp eritilir. Bir kılıç namlusu yapabilmek için 10 okka (takriben 12 kilo) demir lâzımdır. (10)

Fatih'in kılıçhanesi hicri 1095 — M. 1683 tarihine kadar faaliyetine devam etti. Bu devir içinde burada bir çok meşhur kılıççı ustaları çalıştı. Bunlar içinde Murat Râbi'nin kılıççı başısı Davut usta da burada çalışarak bir çok nadide kılıçlar yaptı. Sultan İbrahim saltanatı esnasında Fatih'in inşa ettirdiği bu kılıçhane yeni tesis edilen Sultan Ahmetteki yeni kılıçhanenin faaliyete geçmesi üzerine muattal kalmıştır. 1683 senesinde bu yerler devlet tarafından satılığa çıkarıldığından gümrük emini Ali ağa tarafından satın alındı. Kendisi burası yıktırıp arsasını (yahudi haneler — ya-

hudi pansiyonları) yaptırmıştır.

c) Sultan Ahmet kılıçhanesi şimdiki Erkek Sanat Enstitüsünün yerinde idi. Bunun hangi tarihte yapıldığı faaliyete geçtiğini bilmiyoruz. Sadece Fatih kılıçhanesinin 1683 de yıktırıldığına göre buranın daha evvel inşa edilip, faaliyete geçmesi iktiza eder. Elimizde binanın şekli hakkında bir malûmat yoktur. Sadece hicri 1255 tarihinde binanın tamirâtı için tanzim edilmiş bir keşif defteri mevcuttur. (11)

Yukarıdaki keşif defteri üzerinden anlaşıldığı üzere binanın üstü kurşun kaplı geniş bir bina idi. Binanın ortasında geniş bir avlu ve avlunun ortasında bir şadırvan vardı. Bu şadırvanda hem yıkanılır, hem de su içilirdi. Bina dahilinde padişah geldiği zaman istirahat etmesi için dört pencere ve iki kapılı bir oda mevcuttu. Bu odanın tülü 9, arzı 5, yüksekliği 6 m, olup odanın her tarafı yaldızlanmış ve sundurması nakışlarla tezyin edilmiştir. Bundan başka kılıçhane içinde kılıç odası denilen bir oda mevcuttu ki buraya kılıçhanede imal edilen kılıçlar depo edilir ve buradan dışarıya ihraç edilirdi. Yukarıda gösterdiğimiz gibi zaman ile harap olan kılıçhane hicri 1255 tarihinde mimar Ahmet Raif tarafından 22069 kuruş sarf ile tekmi-i tamir ettirilmiştir. Burası hicri 1284. M. 1867 senesine kadar faaliyette bulunup bu

tarihte sanat mektebinin tesis edilmesi üzerine bu bina mevcut bulunan ocaklardan faydalanmak arzusu üzerine mektebe terk edildi.

d) Abdülmecit zamanında Haliç tersanesi genişletilirken gerek ordunun ve gerekse donanmanın kılıçlarını yapmak için ufak mikyasta bir kılıçhane tesis edilmesine karar verildi. Ve burada yapılan ufak bir atölyede donanma için bir miktar kılıç yapılmıştır ki, bunlardan bir kaç tanesi şimdiki Bahriye müzesi koleksiyonu arasında görülmektedir. (12)

Bu suretle yukarıda gördüğümüz dört kılıçhane hakkındaki elde mevcut kaynaklardan imkân dahilinde toplayabildiğimiz malûmatı bildirirken ileri de daha yeni vesikalar bulunduğu anda bunları da ayrıca neşir edeceğimizi vaad ederek bu makalemize son veriyoruz.

(1) Kılıçhanenin bir ismi de Dımışkhanedir. Buna sebep en iyi kılıçların Suriyede bulunan Dımışk (Şam) şehrinde yapılmış olmasıdır.

(2) Mehmet Zeki Pakalın: Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri Sözlüğü: Cilt. II S. 264.

(3) Evliya Çelebi seyahatnamesi: Cilt. I Sayfa 71

(4) Osman Ergin: Türkiye Maarif tarihi: Cilt I. Sayfa 40

(5) Aynı eser.

(6) Tahsin Öz:

Topkapı sarayı rehberi
Topkapı sarayı 15 ve 16 cı asır kılıçları envanter defteri No: 90- 91- 92- 93- 94- 74- 95

(7) Ahmet Vefik Paşa: Lehçeyi Osmaniyeye.

(8) Bahattin Akol.
Türk kılıçları: Tarih dünyası. Cilt 4 sayı. 33 S. 1323

(9) Jahcoch. Des Bernischen:
Historischen Museums in Bern.
Orientalische Sammlug Henri' Moser
Charlotten Fels Die Sösel Die Per Sischen.

(10) Prêtextat Lecomte:
Les Arts et Métiers De La Turguie et d
Lorien: 1902

(11) Hususî kütüphanemizde bulunan notlardan;

(12) Bahriye müzesi katoloğu; Bahriye matbaası: 1917 — 1333 sayfa. 39

«İNCİLİ PINAR»

Yazan: Prof. Dr. Cahit TANYOL

«Gaziantep Kültür Derneği» çok önemli bir kitap yayınladı. Adı: «İncili Pınar», yazar Şakir Sabri Yener.

Yeni bir uyanış ve kendine dönüş hareketinin öncülüğünü yapan bu Dernek, Öğretmen Şakir Sabri Yener'in bu kitabıyla; bütün bir memlekete yakın tarihimize ait bazı gerçeklerimizi hikâye ediyor.

İlk bakışta kitap; eski İstanbul deyimiyle, bir taşra öğretmeninin hal tercümesidir. Yazarını çok eskiden tanırım. Son Gaziantep seyahatimde rahatsızdı. O zamanki Belediye Reisi Sayın Ali Budak'la beraber hastahane de ziyaret etmiştim. Yüzünde vazifesini yapmış insanlarda görülen bir nur vardı. Bizi bir çocuk sevinciyle karşıladı. «İncili Pınar» dan bahsetti. Kırk yıl o bölgede öğretmenlik yapmış, inancını yitirmemiş; emekliye ayrıldıktan sonra da hayatını ve hâtıralarını yazmak suretiyle yeni kuşaklara bir mücadele örneği vermiş bu yaşlı ilkokul öğretmeni karşısında ibadete benzer bir saygı duydum.

Şakir Sabri Yener, on bir yıl medresede okuduktan sonra Antep'te ilk defa açılan Darülmüallimin'e (öğretmen okulu) giriyor.

Kitapta Anadolu vilâyetlerindeki medreselerin öğretim ve eğitimine ait tipik örnekler buluyoruz. Medrese deyince bizim gözümüzün önüne ya İstanbul'daki büyük medreseler gelir; veya ondan bir öğretim ve eğitim sistemini anlarız. Bu medreseler nasıldı, insanlar oralarda nasıl çalışırlar? Toplumla bağlantıları neydi? Bunlar hakkındaki fikirlerimiz sadece bir takım umumi şemalar ve kanaatlerdir.

Sayın Şakir Sabri Yener bize Anadolu medreselerini, bu medreselerin, yenilik hareketlerine öncü olarak açılan öğretmen okulları karşısındaki tutumunu kendi hayatının bir parçası olarak hikâye ediyor. Gaziantep'in yarım asırlık hayatına karışmış bu aydın ve ülkücü insan, medreselerin yobazlara, cahillere ve asker kaçaklarına sığınak olduğunu ve düşüncüyü ağır ve katı bir baskı altına aldığını ibret dolu bir dille anlatıyor.

Bu olaylardan bir tanesi şöyledir: Her devirde olduğu gibi, İslâm dünyasının

da en çok tartışılan konulardan biri de: Mi'raç ruhani midir, cismani midir? Bir ramazan günü, Şakir Sabri Yener, medresede okuduktan sonra öğretmen okuluna girmiş, bir kaç arkadaşıyla birlikte bir broşür yayınlıyorlar, ve Mi'racın ruhani olduğunu iddia ediyorlar. Bu broşürden bir kaç tane de hocalara gönderiyorlar. Olayı kendi ağzından dinliyorum: «Broşürü alan ülema, bir gün bütün Antep hocalarını Fetvahanede topladılar, bizim Nakşi tarikatında halifemiz olan Hacı Abdi Efendiyi oraya çağırıyorlar. Münakaşa bu toplulukta tekrar alevleniyor. Müfritlerden biri Hacı Abdi Efendiye kızmış, bir tokat atmış, o da tokadı vurana mukabelede bulunmuş.

Bu fikir münakaşasına iştirak eden dört kişi idik: Derviş oğlu Sait Efendi, Hanefî Hoca, her ikisi de Antep Darülmüallimini arkadaşlarımdı. Üçüncüsü saatçi Hacı Abdi Efendi, dördüncüsü de bendim. Gün ramazandı. Antep'teki bütün hocalar vaazlarını bizim aleyhimize çevirdiler, apaçık isim tasrihi suretiyle bizi dinsizlikle itham ettiler. Bunlardan biri:

(Bu dört dinsizi kurşunla, kılıçla öldürmemeli, bir ağaca bağlayıp kerpetenle her gün birer parça etlerini koparmak suretiyle tedrici öldürmeli) diye halkı galeyana getiriyordu.

Bir ramazan gecesi Kaymakamın odasına (ozaman Antep, Halebe bağlı Kaymakamlık) tek mil hocalar toplanmışlar. Tevkiyemizi ısrarla Kaymakam'dan istemişler. O gece dördümüz de hapse tıkıldık. Beni yatıştıran medreseden, Derviş oğlunu, Hafız-ı Kur'an idi- Alâuddevle camiinden seher vakti, imsâk mukabelesi okurken, Hanefî Hocayı yine camide imsâkte mukabele dinlerken, Hacı Efendiyi de kendi mescidinde itikâfta iken alıp götürüyorlar. «Yani 4 dinsizin üçü camiden, biri medreseden getiriliyor. İşte bu hocaların tekfir ettiği böyle Müslüman kimselerdi (1).»

Hocalar hapishanede de yakalarını bırakmıyorlar. Onları diğer mahkûmlarla görüş-türmekten alakoyuyorlar. Kendilerini kaatillerin arasına atarak arkalarından dinsiz oldukları şayiasını yayıyorlar. Şakir Sabri

ARAŞTIRMALARI

Yener bu olayı şöyle anlatıyor:

«... Oradaki mahkûmlar bizim dinsizlikten dolayı hapsedildiğimizi öğrenince kanımızı içmek istiyorlardı. Hele benim kuru tahta üzerinde, kovuşunda yattığım kaatil «Keloğlan» dambırayı çalar, «Değirmen dönderir yaşım» türküsünü söyler, sabaha kadar hem beni uyutmaz, hem de bana nefret nazariyle bakardı. Aradan çok geçmeden biz cezaevinin avlusunda ezan okuduk, cemaati başımıza topladık, teravih namazı kıldık; namazdan sonra gürül gürül Kur'an okuduk ve meseleyi mahpuslara anlatmaya başladık. Türk milleti hakseverdir. Derhal bize hak verdiler ve hocaların bu haksız işini onlar da nefretle karşıladılar.

İşin daha garip tarafı var: Bu dört dinsiz dedikleri adamlardan Hanefî Hoca Birinci Cihan Harbinde askere alınmış ve Karadenizde gusle derken dalgalara kapılarak boğulmak suretiyle şehit olmuştur. Hacı

Efendi ise Antep - Fransız Harbinde Samsak tepe cephesinde, silâhı elinde cephe bekleyen bir düşman top mermisiyle paramparça olarak vatan yolunda şehit olmuştur. Derviş oğlu Sait Efendi ise (2) 1946 tarihinde eceliyle ve tam bir Müslüman olarak ölmüştür. Ben de hamdolsun dini bütün Müslümanım (3).»

(1) Şakir Sabri Yener: «İncili Pınar» 1962, sahife: 56 - 58.

(2) Sait Hoca, Nizipte benim ilkokul birinci sınıfta öğretmenimdi. Yazıyı sol elimle yazıyordum, «günâhtır oğlum sağ elinle yaz» diye ihtar etmişti. Unutmuşum. Kalem yine sol elimde görünce bana öyle bir sille asketti ki, gözlerimden ateş çaktı, işte o sille oldu, bir daha da sol elimle kalemi almadım; her işi sol elimle yaptığım halde... Nûr içinde yatsın. (C.T.)

(3) Aynı eser. Sahife; 60.

Bize gelen B KİTAPLAR

394 sayfa, 6 lira.

★ Kemal ÖZER: «Kurtuluş Savaşında Gönen». 25x17 boyunda, 152 sayfa, 10 lira.

★ Dr. Henry YELLOWLES — Ender GÜROL: «Ruh ve Akıl Bozuklukları — Ruhiyata Giriş». Varlık Faydalı Kitaplar: 52. 17x12 boyunda, 200 sayfa, 5 lira.

★ Yılmaz ELMAS: «Gelişen Türkçemiz». Atatürk'ün Dilciliği, Yeni yetişen kuşağın, gazetelerin türkçesi, Türkçe sözler, sözlük bölümleri. Eser, Samsun İlkeğitim Müdürlüğü elile yazarm adından istenebilir. 20x14 boyunda, 88 sayfa, 3 lira.

★ NTETZSCHE — Samih TIRYAKI-OĞLU: «Seçilmiş Düşünceler». Varlık Büyük Cep Kitapları: 261. 17x12 boyunda, 80 sayfa, 2 lira.

★ Hüsnü ÇINAR: «Amerikada Gördüğümüzün Düşündürdükleri». Bir işveren gözü ile Amerika gezi notları. TOLE, Tarhan. Han, kat 3 Tepebaşı — İstanbul adresinden edinilir. 17x12 boyunda, 24 sayfa, fiatı yazılı değil.

★ Münibe ÖZGÜÇ (Derleyip çeviren): «Japon Masalları». Varlık Çocuk Klâsikleri: 53. 17x12 boyunda, 64 sayfa, 1 lira.

★ Sabahattin Kudret AKSAL: «Kahvede Şenlik Var». Güldürü, 2 bölüm. Varlık Tiyatro Serisi: 19. 17x12 boyunda, 70 sayfa, 2 lira.

★ Sotirios (Sam) CHIANIS: «Folk Songs of Mantinea, Greece — Yunanistan, Mantinea Halk Şarkıları». University of California Press, Berkeley and Los Angeles — Kaliforniya Üniversitesi Yayınları. Folklor Çalışmaları: 15. 26x17 boyunda, 172 sayfa, 4,50 (dolar).

★ John STEINBECK — Ümit TAMER: «Bir Savaş Vardı». Roman. Varlık Büyük Eserler Kitaplığı: 82. 17x12 Cm. boyunda, 184 sayfa, 4 lira.

★ Kemal ÖZER: «Turistik Gönen ve Ömer Seyfettin». 23x14 boyunda, 48 sayfa, 250 kuruş.

★ Sabahattin ALİ: (Bütün Eserleri. 6). «İçimizdeki Şeytan». Roman. Varlık Büyük Eserler Kitaplığı: 14. 17x12 boyunda,

İLK ADIM: GÖRÜCÜLER VE DENEMELER

Yazan: İshak SUNGUROĞLU

Eski Harput'ta ancak ana, babanın ve yahut amca, dayı gibi en yakın akraba ve dostların buldukları ve münasip gördükleri aile kızlarıyla evlenmeler yapıldı. Bundan başka Harput'da:

Anası öveni koy da kaç,
El övdüğün al da kaç.

Ata sözüne dayanılarak, kızı medh-ü sena edenlerin sayısı ne kadar çoğalırsa o nisbette de alıcısı artardı. Bu önemli iş, ancak aileler ve aile büyükleri arasında görüşülür, konuşulur, karar verilirdi.

Sonra Anadolu'nun bir çok köy ve kasabalarında aşırı bir halde devam edegelmekte olan kız kaçırma suretiyle evlenmelere de nadiren tesadüf edilirdi.

Tavsiye edilen kızların evlerine ilk defa, oğlanın anası veya hala ve teyzesi ile en yakınlarından bir kaç kadının birleşerek kız evlerine görücü olarak gitmeleriyle başlanırdı. Bu toplu ziyaretlerden, kız tarafı bazan haberdar edildiği halde, çok defa da

GELECEK SAYIMIZ

ARTVİN ÖZEL SAYISI
OLARAK ÇIKIYOR

Gelecek ay çıkacak olan 201 numaralı Nisan 1966 tarihli sayımızı «Artvin Turizm Derneği»nin işbirliği ile ARTVİN ÖZEL SAYISI olarak yayınlamaya çağız.

Değerli arkadaşlarımızın ve Artvin folklor, etnoğrafya, etnoloji ve halk edebiyatı ile ilgili araştırma yapan okuyucularımızın yazılarını bekliyoruz.

ARTVİN ÖZEL SAYISI ile ilgili yazıların ve resimlerin en geç 7.4.1966 tarihinde elimizde bulunması gereklidir.

Bize bu özel sayımızı hazırlamak imkânını veren ARTVİN TURİZM DERNEĞİ mensupları ile KIRZIOĞLU M. Fahrettin ve Âdil Özder'e teşekkürlerimizi sunarız.

T. F. A.

habersiz olurdu.

Kız tarafının haberleri varsa evin her tarafına çeki düzen verilir, görücüye çıkarılacak kızlar, şu şekilde geydirilirdi: İpekli veya basmadan, etekleri geniş, boyları ayaklarını kapatır biçimde uzun bir entari... Belinde, ya Van işi gümüş bir kemer veya renkli kadife üzerine gümüş işlenmiş yerli bir kemer veyahut kızların kendi elleriyle ördükleri bir belbağı... Bunların arasına sıkıştırılmış oyalı bir ipek mendil... Ayaklarında rugan bir kondura veya basık bir pabuç Başında, dörtbaşı zürafalı (1) bir çit (2)... Arkasında beline kadar uzayan örgülü saçları bölük, bölük... Boynunda iri ve renkli neceflele dizili ve ortasında bir beşibirlik, yantaraflarında birer ikişer altın bulunan bir gerdanlık... Elleri titrek, göğsü kabarık, yüzünün alı al, moru mor... Mahcubiyetten ayakları birbirine dolaşmakta... İşte Harput'un bu tipdeki asil ve melek huylu kızları, bu eda ve bu tavırlarıyla görücüye çıkarlardı. Kimsenin yüzüne bakmadan ve kimse ile konuşmadan misafirlere tepsilerle kahve getirir ve bunlara gözükürdü.

Görücüler, bütün dikkat nazarlarını kızın üzerine çevirince kız, büsbütün şaşırır, yüzü renkten renge girerdi. Görücüler, her şeyden evvel vücudünün her hangi tarafında bir arıza olup olmadığını, sonra yüz güzelliğini, boyunu, bosunu, gezmesini, hizmet etmesini iyiden iyiye incelerlerdi. Kızı daha yakından görmek için her birisi ayrı ayrı kızdan bir şey isterler... Kimisi su, kimisi konsolun veya masanın üzerindeki her hangi bir süs eşyasını bahane ederek isterler... Hülâsa kızı haddeden geçirdikten sonra, kız evinden çıkarlar. Muvafık mı, değil mi münakaşası, kız evinin hemen kapısından itibaren başlardı... Eve dönülünce, görüşlerini aile büyüklerine anlatır, şöyle soylu, böyle boylu diye medhü sena ederlerdi... Bazan da bunun aksi olabilirdi. Karar verilince, evvelâ hususi bir aracı, gönderilerek karşı tarafın düşünceleri sorulur... Muvafık cevap alınırsa teşebbüse geçilirdi. Yoksa evli evinde, Köylü köyünde!...

- (1) İğne ile yapılan el işi oya.
- (2) Baş örtüsü, yazma.

EVLENME SIRASINDA «BAŞLIK/AĞIRLIK» ÂDETİ

Sayın Hocam Prof. Dr. Hamide TOPÇUOĞLU'na

Yazan: Mürsel KÖSE

Yıllardan beri çevremiz halkının örf, âdet ve gelenekleri ile türlü inanışlarını derlemekte ve bunları, fırsat buldukça da yayınlamaktayız. Bu arada üzerinde en çok durduğumuz üç geniş konudan birisi «düğün âdetlerimizdir. Pek yakın bir gelecekte, bu konunun tamamını bütün incelikleriyle yayınlamak arzusundayız. Ancak geçtiğimiz 1964 yılında, Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, öğretim üyelerinden, Hukuk Sosyolojisi Kürsüsü Profesörü,, Sayın Prof. Dr. Hamide TOPÇUOĞLU; «evlenme münasebetiyle verilmesi mutad olan başlık veya ağırlık parası hakkında sosyolojik anket soruları» başlığı altında pek değerli ve ilginç bir anket tertip ettiler.

20 sorudan ibaret olan bu anketin cevaplandırılmasına o zaman biz de katılmıştık. Fakat şurasını önemle belirtmek isteriz ki, kıymetli hocamızın, oradaki sorularına verdiğimiz cevaplar; sırf çevremize ait bazı özelliklerin, daha fazla bir açıklıkla belirtilmesi gereği karşısında, bizi tatmin etmemiştir. Sebebine gelince:

Kars ve yöresindeki yerleşik halk, irili ufaklı, bir takım etnik gruplar topluluğundan ibarettir (1). Yapmış olduğumuz araştırmalarda gördük ki; «başlık âdeti» yerli

(1) Kars ve yöresindeki ETNİK GRUPLAR'ın türlü belirtileri hakkında ilmi bilgi için; Doğu Anadolu ile Azerbaycan ve Kafkas bölgesinin, dili, edebiyatı, tarihi, coğrafyası, folklor ve etnoğrafyası ile etnik ve sosyal yapısı üzerinde çokengin bir bilgiye sahip olan, değerli tarihçi, KIRZIOĞLU M. Fahrettin bey'in şu eser ve makalelerine bakabilirsiniz:

- 1 — KARS TARİHİ I. Cilt.
- 2 — Her bakımdan Türk olan KÜRTLER
- 3 — Türk Folklor Araştırmaları Dergisi Ağustos 1964, sayı 181. a) Kars — Ardahan Türkmenleri. b) Kars'ta yerli halk kılık-ları
- 4 — Türk Dili (Dergisi) Ağustos 1964 sayı-1. Sürmeli Çukurunda Tuzluca Ayrımlu'ları.

halk ile âzeri ve terekeme'lerde benzerlik, fakat çevremizdeki diğer gruplarla, Anadolu'muzun türlü bölgeleri halkından ayrı bir özellik taşımaktadır.

Ezcümle şuna işaret etmek isteriz ki, bizim araştırmamızın ağırlık noktasını, mensubu bulunduğumuz «yerli halkın» yerleşik bulunduğu köyler ve çevreler teşkil etmektedir. Diğer etnik gruplar'dan her birinin, türlü âdetlerinin derlenip araştırılmasını, yine her grubun kendi meraklı mensuplarına bırakıyoruz. Kendimizi bu bakımdan yetkili bulmuyoruz.

Böylece bu yazımızda, Kars ve yöresi yerli halkına ait düğün âdetlerimizden sadece «başlık - ağırlık» bölümü ve bir de bununla çok yakından ilgili olan bir iki konuyu, fazla teferruata inmeden, mümkün olduğu kadar özetle belirtmeğe çalışacağız.

Şimdi önce, «başlık/ağırlık»ın bizdeki anlamını daha iyi belirtebilmek için, «cehiz» ve «saçı» deyimleri ile bunlara ait örf, âdet ve türlü özellikleri belirtip, sonra da asıl konumuz olan «başlık/ağırlık» üzerinde duracağız. En sonunda da «doldurma/dolma» âdetine değineceğiz.

Yalnız, sıra «başlık/ağırlık» a geldiğinde, konuyu; Sayın hocamızın, sözünü ettiğimiz anketindeki soruları ele alarak açıklamaya çalışacağız. Bunu yaparken de, bir yandan yine bundan önceki araştırmalarımıza ait olup, yayınladığımız yazılardaki üsluba bağlı kalacağız, yani mümkün olduğu kadar, halkın anlatım şekline ve halkın kullandığı sözcük ve deyimlere yer vereceğiz, bir yandan da, yetkili bir el tarafından ve ilmin istediği şekilde hazırlanmış olan, bu konudaki bir anketten, çalışmalarında anahtar olur sanısı ile, meraklı meslektaşlarımızı haberdar etmiş olacağız.

A — Cehiz :

Evlenme sırasında, kız evlatların, baba-evi'nden beraberlerinde götürdükleri bir miktar eşyaya cehiz denir.

Genel olarak küçük yaşlardan itibaren, kız çocuklara, türlü örgü ve el-ışlerini öğretirler. Çocuk 10 - 12 yaşlarına gelince de,

ona evde özel bir «cehiz-sandığı» ayrılır.

Artık kızın eli işe yattıktan sonra, «kıs-meti açılınca» dek yavaş, yavaş cehizini dizer. Çevrenin ve o yerin âdetlerine, yine kızın becerikliliğinin ve ailesinin varlık de-recesine göre gerekenleri hazırlar, sandık -sepetini doldurur.

Kızların bu cehiz sandıklarında ayrıca, ağız-kilitli ufak bir kutuları bulunur. Kız buna, zaman zaman edindiği «altın-amarat /ziynet eşyası» ile, eline geçen parasını kor. Sözüünü ettiğimiz bu kutunun bir özelliği de şudur. Kız evlenip te, nikâh sırasında, cehizi yazıldığı zaman; «iğneden ipliğe va-rıncaya dek» her kalem eşyası tek, tek listeye geçirildiği halde, bu kutunun içerisi açılmaz. Sadece «gizli kutu» adı ile listeye geçirilir. Değer pahası da, ailesinin varlık de-recesi gözönünde tutularak biçilir.

Her aile kız-evlâtlarının cehiz dizmesi için, kendi maddî imkânları ölçüsünde gerekli kolaylığı sağlar. Genel olarak cehiz: Başta bir kat yün yatak (yorgan, döşek ve yastıklar), Yatak takımı, kırlentler, tüy-yastıkları, halı, kilim, seccade, (bunlar bazan kızın bizzat kendisi tarafından dokunmuş olabilir, yahutta satın alınır), cecim (bu da yine, yatağın altına, karyolanın üstüne se-rilen, yünden dokunmuş oldukça ince bir yaygıdır), giyim eşyası, altın-amarat/ziynet eşyası ve nihayet bunların yanında, örf ve âdetlerin gerektirdiği türlü eşyalar. Kısaca belirtmek gerekirse, cehiz eşyasının ağırlık noktasını yatak odası takımı teşkil eder.

Burada zorunlu ve önemli olan bir noktaya kısaca değinmek isteriz:

Bizim taraflarda, evli kız-evlâtlara ço-ğunlukla ayrıca bir «miras payı» verilmez. Bir kız, evlendiği sırada, baba evinden, cehiz olarak ne götürmüşse; onunla yetinmek zorundadır. Sonradan ayrıca bir miras hissesi istemek yetkisine sahip olamaz. Bu yüzdendir ki, ana ve babalar, kız-evlâtlarını, ce-hiz bakımından, mümkün olduğu kadar tatmin etmeğe çalışırlar.

Bu konuda derler ki, «baba baylığında ne verdiyse» Yani, baba sağlığında kızına, evlendiği zaman, cehiz olarak ne denli eşya vb. vermişse, bu aynı zamanda o evlâdın mi-ras hissesi karşılığıdır.

Demek oluyor ki, murisin (ana veya ba-ba) ölümü sırasında hayatta bulunan ve

birinci derecede mirasçı bulunan fûruğlar arasında, evli bulunan kız kardeşler, adeta yok sayılıp, diğer kardeşleri ile birlikte mirasçı olamıyorlar. Çünkü o, miktarı ne kadar olursa olsun, zamanında murisin ma-melekinden, cehiz olarak bir miktar mal almış bulunuyor.

Yine murisin ölümü sırasında, eğer he-nüz evlenmemiş kız çocuğu varsa, onun mi-ras payı ayrılır. Bu konuda diğer bir özel-lik de şudur; Kardeşler arasında en küçük olana, ötekilere göre daha çok pay verilir. Evli erkek kardeşler eşit pay alırlar.

Âdet bu yoldadır. Ama bunun dışında, muris ölüme bağlı bir tasarrufla veya va-siyet yolu ile gerek evli bulunan kız evlât-larına ve gerek başkalarına mamelekenden herhangi bir bağışta bulunabilir.

Asıl konumuzdan fazla uzaklaşırız diye, burada miras konusunda detaylara inmiyo-ruz.

B — Saçı :

Bir kız evlendiği zaman, «konu-komşu» ile yakın akrabalar, ona türlü hediyeler alırlar ki, bütün bu hediyelere de saçı adı verilir.

Halk arasında çok tekrar edilen bir söz vardır, «evlenen ile ev yapana, Allah yar-dım eder». Bunu derler fakat işi tamamen de Allaha bırakmazlar. Bu konuda çok yaygın bir gelenek olarak, bir kız evlenince, bütün konu-komşuları, yeni kurulacak olan yuvanın gerekli ihtiyaçlarının tamamlanma-sına, kendi güçleri ölçüsünde katılırlar. Komşular köylerde en çok, türlü bakır mut-fak takımı almayı tercih ederler. Ayrıca her bir komşu, bir ev için luzumlu gördük-leri, akla gelebilen her şeyi saçı olarak ala bilir. Birinden iki tane olmasın diye de çok defa komşular, aldıkları veya alacak-ları şeylerden birbirlerini haberdar ederler. Bakır olarak; tencereler (irili ufaklı), sahan-lar (= bakır tabak), taslar, tavalar, kepçe, kevgir, çeşitli boy sini ve tepsiler vb. gibi şeyler alırlar. Ayrıca masa saati, gazocağı, ayna, hamam taşı, lamba, bardak takımı, fincan takımı, havan vb. gibi akla gelebilen türlü eşya. Giyim eşyası olarak da, elbise-lik kumaşlar, çamaşır, ipek başörtüleri (= vala), çorap vb. şeyler alırlar. Kızın ya-kın akrabaları ise daha pahalı cins; altın yüzük, bilezik, halı, halı seccade, kilim,

semaver vb. şeyler alırlar.

Bu âdet oğlan tarafında da «gelin gör-me» şeklinde uygulanır. Bu sefer oğlan ta-rafının konu-komşuları ile, yakınları; dü-ğünden bir kaç gün sonra, gelin görmeğe gi-derler. Bu sırada türlü hediyeler götürür-ler. Ancak bu tarafın hediyeleri daha çok geline yöneltilmiş olur. Yani daha çok ge-linin şahsen kullanabileceği şeyler (giyim eşyası vb.) teşkil eder. Oğlanın yakınları da yine komşulara nisbetle daha pahalı cinsten ve meselâ, gelinin takıp takıştıracağı (yü-zük, küpe, bilezik vb.) şeyler alırlar. Oğlan tarafı, çok defa bu gibi hediyelerin üzerine ayrıca birer kutu şeker (tatlılık ifade eder) ya da kolonya ilâve ederler.

İşte, düğünden sonra, oğlan tarafının «gelin görmeğe» gelirken getirdikleri eşya-lar da, kızın cehizine katılır. Kız bunları da beraberinde götürür.

C — Başlık/Ağırlık :

Bir «hayırlı işte» (evlenme), özellikle iki tarafın bulunduğunu gözönünde tutmak ge-rekir. 1 — Oğlan tarafı, 2 — Kız tarafı.

Şimdi ortada yeni bir yuvanın kurulma-sı söz konusudur. Yukarıda gördük ki, böyle bir hayırlı işte, taraflardan birisini teşkil eden kızın ana-baba'sı, evlâtlarına, cehiz adı altında, bir miktar eşya vermekteler. Ay-rıca ve âdetlere göre, kız tarafının konu-kom-şusu ile, yakın akrabaları da, saçı adı veri-len türlü eşyalarla bu yeni yuvanın kurul-masına katılmaktadırlar. Şimdi şöyle bir soru hatıra gelebilir: Pekiyi, bu işte «oğlan tarafının» hiç bir ödevi yok mu? Her şey-den önce, kızı götüren de onlar. Böyle, hem gelini ve hem de birlikte bir sürü eşyayı gö-türürken, kendileri hiç bir harcama yap-mıyacaktırlar mı? Kaldı ki, böyle sırf cehiz ve saçı ile, bir ev için gerekli eşyanın tamamlanması imkânsızdır. Çünkü, bir kere, kız tarafı bunu tamamlamağa mecbur değildir. Bu konuda saçı olarak gelip toplanan eşyaya da, (ihtiyacı karşılama bakımından) fazla bel bağlanamayacağı açıktır. O nihayet bir geleneğin uygulanmasından ibarettir. Her-kesin gönlünden ne koparsa.

Şimdi esas konumuz olan başlık/ağırlık hakkındaki açıklamamıza, yukarıda sözünü ettiğimiz anket sorularına cevap vererek devam edeceğiz.

S. 1 — Bölgenizde evlenme münasebetiy-

le kız tarafına «Ağırlık» veya «Başlık» adı ile bir miktar para (veya başka bir mal) ver-mek âdeti var mıdır?

Kars ve yöresinde, yerli halk arasında, evlenme sırasında, kız tarafına bir miktar «Başlık» (para) veya «Ağırlık» (eşya) ver-mek âdeti vardır.

S. 2 — Bu paraya ne denir?

Bir kız er (koca) e verildiği zaman, ade-te göre oğlan evi tarafından, kız tarafına verilen paranın adına «başlık» denir.

Eğer, başlık değil de, kararlaştırılmış olan başlık karşılığı (kızın cehizine eklene-cek olan) eşya alınıp verilecek olursa, işte o zaman, eşyaya çevrilerek verilmiş olan bu başlığın adına «ağırlık» denir.

Bu ayrıntıyı ileride etraflıca belirte-ceğiz. Burada tekrar kısaca işaret etmek gerekirse diyebiliriz ki; Kız tarafına ya bir miktar para verilir, buna başlık denir, ya da gerekli eşya verilir, ona da ağırlık denir.

Yine çevremizde bulunan etnik guruplar-dan Kürt'ler ile Türkmen'ler başlığa «Kalın/Kalınd» adını veriyorlar.

Halk arasında uygulanan bu başlık de-yiminin izlerine, kız çocuklarına ait «beşik türküleri»nde de rastlıyoruz. Genellikle kü-çük kız çocuklarını severken, uyuturken söylerler:

Kızım kızım kız altın.

Kızımın başlığı yüz altın.

Yüz altını getirin,
Gelin kızı götürün.

Kızdır, nazdır.

Bin altın azdır.

Bin daha getir,

Gel kızı götür.

Özellikle köylüler, çocuklarının oğlan ol-masını isterler. Bu yüzden, kız anaları, oğ-lan analarını kıskanırlar. Bu kıskançlıklarını çok kez, yukarıdakilerin devamı olan şu dörtlüklerle açığa vururlar.

Oğlandır okhtur.

Bir külek (2) pokhtur.

Kaldırım atm,

Faydası yokhtur.

Oğlandır okhtur.

Bir külek pokhtur.

**Kapıya koysan (veya atsan)
Götüren yokhdur.**

S. 3 — Bu paranın mutad miktarı nedir?

Sözü geçen başlık parasının ya da ağırlığının belli bir miktarı yoktur. Halin icabına göredir. Her şeyden önce şunu ifade etmek gerekir ki, başlık, doğrudan doğruya para olarak kararlaştırılamaz. Özellikle, mal, tarla fakat daha yaygın bir geleneğe göre tokhlu/toklu (bir yaşına gelmiş kuzu) fiyatı üzerinden; yani önce belli sayıda tokhlu kararlaştırılır, sonra paraya çevrilir.

Meselâ diyelim ki, 25 tokhlu olarak anlaşılar. O tarihte tokhulun tanesi 100 lira ise, başlık; ya 25X100 = 2500 lira para olur ya da 2500 liralık, çeşitli cihaz eşyası, yani ağırlık olur.

Bunun böyle oluşu da sebepsiz değildir. Genellikle köy yerlerinde, tarım işleri sona erip, kış mevsimine girince, sıra «oğul everip» «kız göçürme» ge gelir. Oğul evermek için fazlaca paraya ihtiyaç duyulur. Mahsul satışlarının geliri ile daha çok normal ihtiyaçlar ancak karşılanır. Fakat böyle «hayıllı iş»ler için gerekli para, pek nadir olarak mal ya da tarla, fakat daha çok o yılın tokhlusunu satmak suretiyle elde edilir. Başlık miktarının bunlar üzerinden kararlaştırılmasının âdet haline gelmesi işte bu yüzden. Şunu da belirtmek yerinde olur ki, bu açıklamamızda da zorunlu bir kesinlik olduğu söylenemez. Bir kere hemen her köyde herkes koyun/tokhlu sahibi olmayabilir. Halin icabı daima önde gelir. Başlık çok defa doğrudan doğruya para olarak da kararlaştırılabilir.

S. 4 — Bu paranın azlığı veya çokluğu neye tabidir?

Başlığın miktarı oğlan tarafının varlık derecesine göredir. Yaklaşık olarak, yoksul kimseler için 20-30, orta halliler için 40-50 ve zenginler için 60-100 tokhlu etrafında olur.

S. 5 — Bu paranın miktarı nasıl kararlaştırılmaktadır?

Bu miktar, âdetlere, kızın ihtiyacına ve her iki tarafın anlaşmaya varması ile kararlaştırılır. Çünkü, geriki taraflarda da belirttiğimiz gibi, oğlan tarafı, kıza bir miktar cihaz vermek zorundadır. Cehizin nelerden ibaret olduğu, aşağı yukarı bellidir. Baş-

lık, işte adı geçen cihazı temine yetecek kadar olur.

S. 6 — Bu paranın miktarı ne zaman kararlaştırılmaktadır?

Başlık, mahalli deyimini ile, kız tarafı, oğlan tarafına «he» dedikten, yani, «söz kesildikten» sonra kararlaştırılır. İki taraf arasında söz kesilmedikçe, hiç bir zaman «başlık» söz konusu edilmez. «söz kesimi» başlık için şarttır. — Miktarı ne olursa olsun — başlık, söz kesiminin şartı değildir. Önce kız tarafı «he» der, kızını vermeğe razı olur. Ondan sonra, âdet üzere başlık hususu uygun bir zamanda görüşülür.

S. 7 — Bölgenizde nişanlanma âdeti var mıdır?

Bu soruya cevap vermeden önce, «kesim kesme» âdetini belirtmemiz gerekir.

«Söz kesimi» ni takip eden günlerde, kız ve oğlan tarafı kendi aralarında bir gün tayin ederler. O gün, her iki taraf, çok yakınlarını da davet ederek, kız evinde toplanıp konuşurlar. İşte buna «kesim kesme» denir. Bu toplantıda şu hususlar üzerinde görüşüp, anlaşmağa varırlar:

a) Öncelikle «nişan» günü kararlaştırılır. Bu hususta daha çok kız ve oğlanın ana ve babaları söz sahibidirler. Çoğunlukla da kız anasının uygun göreceği bir tarih kararlaştırılır. Çünkü ona göre bir takım hazırlıklar gerekecektir. Bunların ne zamana dek yetişebileceğini kızın anası daha iyi bilir.

b) Başlık ya da ağırlık miktarı kararlaştırılır. Bu konuda, âdet gereğince, kız ve oğlanın ana ve babaları pek söze karışmazlar. Her iki taraf adına, onların yakınları konuşur, halleşip anlaşılır. Ötekiler de pekiyi der. Özellikle kızın ana ve babasının bu konuda söze karışması, ayıp sayılır.

c) Mümkün olursa bu sırada, düğün tarihi de görüşülüp belirtilir. Fakat, söz kesiminden, düğüne dek geçen zaman arasında, uygulanması gereken daha bir çok âdetler olduğundan, kesim kesme sırasında, düğün tarihini de belirtmek çok defa zor olur. Onu sonradan başka bir gün kararlaştırırlar.

Burada şunu da belirtelim ki; söz kesimi ile nişan'ın bir ilgisi yoktur. Nişan ay-

rıdır. Ve yukarıdaki açıklamalarımızdan da anlaşılacağı gibi, söz kesiminden sonradır.

S. 8 — Bu para ne zaman verilmektedir?

Köylerde düğün ile nikâh hemen hemen aynı zamanda yapılır. Hâle ve mevsime göre düğün üç günden, yedi güne dek sürebilir. Nikâh merasimi de işte bu arada yapılır. Bu yüzden başlık, düğünden de, nikâhtan da önce kız tarafına verilir. Eğer başlık değil de, ağırlık kararlaştırılmışsa, bu ağırlık da yine düğünden-nikâhtan önce kız evine getirilmiş olur. Bunun böyle olması zorunludur. Bu zorunluluğun sebepleri üzerinde, ileriki açıklamalarımızda duracağız. Başlık - ağırlığın nişandan önce veya sonra verilmesinin sonucu bir etkisi olmaz. Kısaca belirtmek gerekirse, başlık, söz kesiminden sonra fakat düğün - nikâhtan önce verilir.

S. 9 — Bu para toptan mı verilmektedir yoksa kısım kısım verilebilir mi?

Eğer, başlık (para) verileceği kararlaştırılmışsa, bu paranın tamamının ya da kısım kısım verilmesi hususunda belli bir gelenek yoktur. Prensipten, paranın tamamının düğün - nikâhtan önce verilmiş olmasıdır. O zamana değin, hâle göre toptan ya da kısım kısım verilebiliyor.

S. 10 — Bu parayı kim vermektedir?

Başlık - ağırlık; genel olarak oğlanın babası, babası yoksa anası, o da yoksa kendisi tarafından verilir. Hiç bir zaman oğlanın yakın ya da uzak akrabaları tarafından verilmez. Başlık - ağırlık, her halde oğlan evinin mamelekenden çıkar ve sonunda tekrar dönüp gelerek oğlan evinin mamelekine katılır. Burada da bazı incelikler vardır, ileriki açıklamalarımızda onlara da değineceğiz.

S. 11 — Bu para kimlere verilmektedir?

Bu para, kızın adına onun ana - babasına veya bu hususta onlar gibi hareket eden diğer kimselere verilir. Esasen bunlardan herhangi birisine verilmesinin sonucu tesiri yoktur.

S. 12 — Bu para kimin hesabına verilmekte, kimin hesabına geçmektedir?

Başlık olarak verilen parada kızın ne babasının, ne anasının ve ne de bu hususta onlar gibi hareket eden diğer kimselerin en ufak bir hakkı yoktur. Parayı kim almış olursa olsun, yine kızın cihazı için harcana-

caktır. Yani en sonunda bu para cihaz (eşya) e çevrilmiş olarak yine kızın kendisinin olacaktır. Demek oluyor ki, kızın hesabına ve kızın yakınlarına para olarak verilir, neticede ağırlık adı ile dönüp kızın müstakbel yuvasında kendi mamelekine katılır.

Ancak kızın baba, ana ve varsa kardeşlerine oğlan evi tarafından ayrıca hediye verilir. Bu âdet başlık - ağırlık'tan tamamen ayrıdır. Ve belli şeylerdir. Öneminden ötürü bunları kısaca belirtmek gerekirse; bunlar iki esas grupta açıklanabilir:

a) Kızın anasına verilen hediye. Buna «süt hakkı» denir. Verilmesi zorunludur. Çok defa pahalı cins kumaştan bir entarilik ile, bir kutu şeker olur. Ayrıca üzerine bir başörtüsü, bir şişe kolonya, bir çift çorap vb. de eklenebilir.

b) Kızın baba ve kardeşlerine verilen hediye. Buna da «khalat» adı verilir. (Khalat, arapça hil'at'tan bozmadır).

Burada da hale göre babaya elbiselik kumaş ya da sadece çamaşır, çorap vb. gibi şeyler, kardeşlere ve evli iseler karılarına da ya elbiselik ya da iç çamaşır vb. verilir. Bütün bunlar hâle göredir.

Yine eğer oğlan tarafının hal ve vakti yerinde ise, kızın, bekâr erkek kardeşinin en büyüğüne, bir at ile bir tabanca verme âdeti vardır. Bu âdet kürtlerde daha çok uygulanmaktadır.

S. 12 — Bu para nereye sarfedilmektedir?

Yukarılarda da belirtmiş olduğumuz gibi, başlık olarak kız tarafına verilen para üzerinde kızın yakınlarından hiç kimsenin en ufak bir hakkı yoktur. Bu para âdet ve anlaşmalar gereğince tamamen kızın cihazı ve eşyası için harcanır. Sonunda kız bu cihazı, birlikte yine oğlan evine götürüp gider.

Bu açıklamalardan sonra, genel olarak bir hayırlı iş (evlenme) te kız ve oğlan tarafı ne şekilde, başka bir deyimle, kaç türlü anlaşılır, bu hususu biraz daha aydınlatılm.

Kız ve oğlan tarafı arasında, «söz kesim»den sonra sıra, âdetlere göre halleşip anlaşmağa gelir. Gaye, her iki tarafın evlâtlarının eşya bakımından, hiç olmazsa, ilk başta, ortalama bir ailenin ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde, eksiksiz bir yuvaya sahip olabilmeleridir. Daha çok, bu işlerde,

kız tarafı, eylâtlarının gideceği yerde sıkıntı çekmesini istemez. Bu düşünce iledir ki, hemen her toplularda, aynı, benzer ya da aynı adlar altında yaşatılmalan «cehiz» âdeti vardır.

İşte bu konuda, bizim taraflarda, kaide olarak iki türlü anlaşma vardır. 1 — Başlık - ağırlık 2 — Doldurma. Taraflar bunlardan biri üzerinde karara varırlar. Şimdi bunlardan muradın ne olduğuna değinelim.

1 — Başlık - ağırlık :

Kesim keserken, doldurma söz konusu değil ise, taraflar başlık ya da ağırlık konusunda anlaşırlar. Aslında bunların her ikisi de aynı kapıya çıkar. Şöyle ki:

Geriki kısımlarda, oğlan evinin, kızın cehizine katılması gerek ve âdetinden söz etmiştik. Yine örf ve âdete göre cehiz sayılan eşyalardan hangilerinin kız evi, hangilerinin oğlan evi tarafından temin edileceği bellidir. Genellikle oğlan evi kızı:

Bir kat yatak (kız evinin yaptığından ayrı olarak)

Bir karyola (ahşap kaplama, ceviz ya da madeni)

Sergi/yaygı (halı, kilim, seccade, halı yastık vb. gibi)

Bir cehiz sandığı.

Bir süt makinası.

Bir dikiş makinası (çoğunlukla ayaksız)
Bir khana/dokuma tezgahı. (Eğer kız halı kilim dokumasını biliyorsa, bu khana da söz konusu edilir.)

Bir top patiska bez.

En azından beş kat giyim eşyası. (İçli dışlı çamaşır. İyi cins kumaştan entarilik, ayakkabı, çorap ve mendil).

Belli başlı mutfak takımı.

Ve nihayet altın ve amarat. Bunlardan altın olarak; en az bir beşbirlik ile birkaç Reşat altını. Amarat olarak da; gerdanlık (kolye), gümüş kemer, bilezik, küpe, yüzük, inci vb. gibi şeyler. Bütün bunların miktar ve cinsleri, tarafların varlık derecesine göre değişik olur.

Burada fazla detaylarına inmeği zorunlu bulmadığımız bütün bu sayılanların, oğlan evi tarafından temin edilmesi gereklidir. Bunun için de anlaşmağa bağlı olarak:

Ya, oğlan evi bir miktar para verir, kız evi bu para ile gerekli eşyayı satın alır. Ve işte o zaman bu paraya «başlık» adı verilir.

Ya da, kararlaştırılan eşyayı, doğrudan doğruya oğlan evi satın alarak, kız evine teslim etmeğe razı olur. O zaman bu eşyaya «ağırlık» adı verilir. Ağırlık düğün - nikâhtan önce kızın evine getirilmiş olur. Nikâh sırasında bunlar da kızın cehiz listesine dahil edilir. Sonra tekrar oğlan evine (yeni yuvaya) döner.

2 — Doldurma :

Eğer oğlan, ana babasının bir tek evladı ise, taraflar başlık yerine, doldurma yoluna giderler. Bunun esası şudur:

Oğlan ana babanın tek evladı, tek mirasçısı durumundadır. Sonunda ana babanın bütün mameleki ona kalacaktır. Bu durumda âdet üzere kızı (nişanlıya, geline) ağırlık olarak ne almak gerekiyorsa, o eşyalardan evde mevcut ve temiz, kullanılabilir durumda olanlar başta olmak üzere diğer bütün ev eşyasının ağırlık olarak verilip, nikâhta listeye geçirileceği hususunda taraflar anlaşırlar. Olmıyanlar, ayrıca satın alınır. Yine oğlanın anası biraz da yaşlı ise, sandığında bulunan altın ve amarat da geline yazılır, yani onun olur.

İşte bu şekildeki anlaşmaya, doldurma denir. Bunda artık ayrıca başlık - ağırlık söz konusu edilmez.

S. 14 — Nişan hediyesi, ağırlık parası verildiği halde gene verilebilir mi?

İster başlık, ister doldurma yolu ile olsun, verilen ağırlığın nişan hediyesi ile hiç bir ilgisi yoktur. Nişan hediyesi tamamen ayrıdır. Onun da nelerden ibaret olacağı hususunda kendine özge belli âdetleri vardır. Nişandan ayrı olarak oğlan evi tarafından her defasında kızı yine bir takım hediyelerin götürüldüğü «gelin görme» ve «ad sorma» gibi âdetler de vardır ki, burada bu husuların inceliklerine girmeyeceğiz. Belirtmek istediğimiz husus, bütün bu âdetler gereğince verilen hediyelerin de başlıkla bir ilgisi olmadığıdır. Hatta eğer söz kesimi ile düğün arasında geçen müddet içerisinde bir bayram girecek olursa, (ramazan veya kurban bayramı gibi) Bütün diğer hediye ve ağırlıktan ayrı olarak gelinin bayramlığı yollanır. Bayramlık olarak entarilik kumaş, çamaşır ve çorap, ayrıca bunların üzerine eklenen şeker, meyve ve kolonya gibi şeyler hediye edilir. Eğer bayram kurban bayramı ise, oğlan evinin kız evine bir

kurbanlık göndermesi en yaygın âdetlerimizdendir.

S. 15 — Evlenmeden cayıldığı takdirde ağırlık parası geri istenebilir mi?

Evlenmeden cayıldığı takdirde, para ya da ağırlığın geri verilip verilmeyeceği hususu halin icabına göredir.

S. 16 — Hangi hallerde ağırlık parasının geri alınması âdettir?

Eğer oğlan tarafı, ortada hiç bir sebep yok iken caymışsa, ağırlık parası geri istenemez.

Oğlan tarafı kızın veya kız tarafının bir kusuru yüzünden caymışsa o zaman verilen paranın yarısı geri istenir.

Her ne yüzden olursa olsun, kız tarafı evlenmeden cayacak olursa, almış oldukları ağırlık parasının tamamını geri vermek zorunda olurlar.

Eğer her iki taraf birbirleriyle anlaşarak bu işten cayacak olurlarsa, ağırlık parasının da geri verilmesi hususunda da ayrıca kararlaştırıp bir anlaşmaya varırlar.

S. 17 — Ağırlık parası, evlenme vaki olduktan sonra bozulursa (fesih veya boşanma) geri istenebilir mi?

Genel olarak evlenme vaki olduktan sonra fesih veya boşanma gibi sebeplerle evlilik bozulacak olursa, ağırlık parası geri alınmaz, çünkü: Yukarıki kısımlarda belirttiğimiz gibi, örf, âdet gereğince düğün ile nikâh aynı zamanda yapılır. Köy ihtiyar hey'eti hem medeni nikâh yapar, hem de imam nikâhı. Köylerde nikâh merasiminin ağırlık noktasını, imam nikâhının teşkil ettiği bir gerçektir. Burada da önemli özellikler vardır:

Nikâh sırasında, geriki kısımlarda belirttiğimiz ağırlık, cehiz ve saç adı altında kızın adına biriken (doldurma söz konusu ise, ilgili eşyalar) bütün eşyaların, komşular huzurunda bir listesi çıkarılır. Buna cehizin ağırlığın yazılması denir. Kızın bütün eşyaları, genişçe bir odada, herkesin görebileceği şekilde sergilenir. İhtiyar hey'eti ile, kız ve oğlan tarafının yakınları ve bütün komşular (erkekler) toplanırlar. İğneden ipliğe varıncaya dek bütün cehizi listeye geçirirler. Her bir eşyanın değer pahasını da karşısına yazırlar. Bu fiyatlar gelenek olarak biraz da yüksek tutulur. Sonra bunların toplamını yaparlar.

Bu liste iki nüsha olarak tanzim edilir. İhtiyar hey'eti, komşulardan iki şahit ile kız ve oğlanın babaları veya bu işte onlar gibi hareket edenler tarafından imzalanır ya da mühürlenir. Suretlerden birisi kızın sandığına konur, diğeri de kızın anasına verilir.

S. 18 — Karının kusuru yüzünden boşanma olursa, ne gibi kusurlar halinde bu para geri istenir?

Kızın bekâret ya da zina gibi namusla ilgili kusurlar dışında, her ne sebepten olursa olsun, evlilik bozulduğu takdirde, sözünü ettiğimiz listedeki eşyaların tamamı «veya değerlerinin para olarak toplamı» kızındır. Oğlan hiçbir hak iddia edemez. O listede ne yazılmışsa, kız onların hepsini alır. Esasen o liste, bunun için hazırlanmıştır.

S. 19 — Ağırlık parasının âdetlere göre geri istenebilmesi için evlilik müddeti en çok ne kadar devam etmiş olmalıdır?

Bir defa evlilik vaki olduktan sonra, geçen müddet ne denli olursa olsun, ağırlık parası yukarıda belirtilen haller dışında geri istenemez. Bu işin müddetle hiç bir ilgisi yoktur.

S. 20 — Kocanın kusuru veya koca tarafının kusuru yüzünden karı ayrılmışsa, ağırlık geri istenebilir mi?

Zaten ayrılma kocanın veya koca tarafından bir kimsenin yüzünden olmuşsa, böyle hallerde ağırlık parasının geri isteneceği hatırdan bile geçirilemez. Çünkü, cehiz yazılması demek, geleneğe göre mevcut ağırlığı kızın mülkiyetine geçirmek demektir. Bu gibi hâdiseler evliliğin zevali ile neticelense dahi, kızın, listede belirtilen eşya üzerindeki mülkiyet hakkına bir halel getirmez. Örf, âdet bu yolda belirlemiştir. Her zaman için kızın korunması gayesi üstündür.

Konumuza son vermeden önce bir önemli noktaya özellikle işaret etmek zorundayız. Bizim taraflarda başlık deyimi pek nadiren kullanılır. Halk arasında onun yerine para deyimi kullanılmaktadır. Meselâ bir hayırlı iş sırasında iki kimse konuşurken, gereğinde, başlık mı kestiniz, ağırlık mı? diye değil de «para mı kestiniz, ağırlık mı» şeklinde sorarlar.

Gerçekte ortada, oğlan tarafının ke-

ŞENKAYALI ÂŞIK İHSANİ

Yazan: Mehmet GÖKALP

İhsani kuzey - doğu Anadolu'da eski halk - saz şairlerinden kalan milli edebiyat an'anesini yaşatan şairlerimizden biridir. Kendisinin iki gözü de âmâdır, fakat kalb gözü engin bir âleme bakmaktadır.

Halen 30 yaşında (1) olan âşık evlidir, düğünlerde sazıyla irticalen türküler söylemekte, halk hikâyeleri anlatarak maişetini temin etmektedir.

Zengin bir muhayyileye sahip olan Mevlit İhsani «SINAN BEY» adlı bir halk hikâyesi telif etmiştir. Kahvelerde sazıyla türkülerini söyleyerek anlattığı bu hikâyenin bir nüshası da bizde mevcuttur.

Şiirlerinde milli duyguları dile getiren Âşık İhsani, Sarıkamış'ın Soğanlı dağlarında Birinci Cihan Harbinde Ruslarla savaşarak şehid düşen Mehmetçikler için destanlar söylemiştir. Aşağıdaki şiirinde Soğanlı dağlarına sesleniyor:

Soğanlı dağları yücedir yüce
Medhine başlansa yoktur netice
Güzelsin baharın yazın gelince
Cevherdir toprağın taşın Soğanlı.
Sürüler her yandan gelirler sana
Suların benziyor abu zembeme
Dağılmıştır adın senin her yana
Var mıdır bir yanda eşin Soğanlı.
Baharda yaylalar yurtlar genişler
Sana Enver paşa «kanlı» demiştir.
Nice yaralını kurt, kuş yemiştir
Başından geçeni düşün Soğanlı.

Bir yanın ovardır, bir yanın orman
Yalnız Sultan Murat okumuş ferman
Sana feda ettik doksan bin kurban
Dumanlı, savaşlı başın Soğanlı.
Küsme İhsani'nin yadigarından
Ben usandım dumanından, karından
Çok güzeller ayırmışın yarımdan
Belirsiz baharın kışın Soğanlı.

★

BAYRAK

Parlayan ay-yıldız gök meş'alesi
Kahramanlar ocağıdır ocağı.

sesinden çıkan bir miktar para vardır. Bir de bu paranın, kızın adına ağırlığa çevrilmesi. Bu külfete, ya kız tarafı katlanır, ya ya da oğlan tarafı.

Gül vatana gül çehreli gül bayrak
Bura yiğit toprağıdır, toprağı.

Rüzgârlar şiddetle eserse sana
Kırılısın kanadı düşsün bir yana
O güler bakışın aziz vatana
Kudretinin şafağıdır, şafağı.

Yüceden bakarsın nerede ucun
Geçti Okyanusu Kora'da ucun
Mavi gökler senin dünya avucun
Esen Türkün bayrağıdır, bayrağı.

Başımda Ay-Yıldız, göksümde iman,
Öğün Mevlit ecdadımız kahraman.
Arslan toprağına bakamaz düşman,
Bura Türkün otağıdır, otağı!

Aşağıdaki şiirinde halk edebiyatında bir sanat sayılan «cinas»lı kafiyeyle güzel bir örgü örmüştür.

Perçen kelepçesi kollarım sarmış
Güzeller zülfünden yiğit asarmış
Gözlerim durulmuş rengim sararmış
Gülme feryadına gülme zârıma

Âşık isen var divane derde git
Eyüp isen sabır eyle derde git
Bülbül isen gel goncayı der de git
Gönder ihlâs ile gül mezarıma.

İhsani gam yükü taşı bellisiz
Sinem yanar kor ataşı bellisiz
Kabirimde husret taşı bellisiz.
Yar gelip geçende gül mezarıma.

Hiç âşık olur da âşıklık halini tasvir etmez olur mu:

Rüzgârın sesine ses veren dağlar
Arzusu Mevlâdır cihan âşıktır.
Bahar eyyamında bezenen bağlar
Büyütüp besleyen bağbân âşıktır.

Bostanlar çiçeği bahçeler barı,
Bunlardır kudretin sırrı esrarı,
Kuşların nağmesi bülbülün zârı
Bana çok görme ki her can âşıktır.

Âşık kimden alır şiddeti, hızı
Hele görmez misin ayı, yıldızı
Bir sine vapuru aşkın denizi
Yarar dalgaları kaptan âşıktır.

Herkesde bir yara, bir efkâr varmış
Bu aşkın ataşı ruhları sarmış
Menekşe buruşmuş, sümbül sararmış

POPÜLER TÜRKÜLER ŞAİRİ HASAN TURAN

Yazan: Ali Rıza ÖNDER

Halk ozanları biçimindeki başarılı ve büyüleyici şiirleri ile tanınan Hasan Turan, 1924 (1340) yılında Darende'nin Palanga köyünde doğmuştur. Babası Abdullah, anası Eliftir. Aynı yıl içinde babası, geçim derdinden ötürü köyünü bırakarak Ceyhan'ın Mustafabeyli köyüne yerleşmiştir. Hasan Turan, beş yaşında iken babasını kaybetmiştir.

Anası ve kız kardeşi ile birlikte çocukluk çağını yoksulluk içerisinde geçiren ve çobanlıkla geçinmeğe çalışan küçük Hasan, 1933 yılında, köyünün üç sınıflı ilk okulunu bitirmiş ise de, öğrenimini tamamlamak olanağını elde edememiştir. 1940 da okulun beş sınıflı ilkokul haline getirilmesi üzerine, yedi yıllık bir ayrılıktan sonra yeniden okula kavuşmuş ve dördüncü sınıfa yazılmıştır. 1942 yılında öğrenimini bitirerek Haruniye'deki Düziçi Köy Enstitüsüne girmiştir. Buradaki derslerine dört ay devam edebilen genç öğrenci, kız kardeşinin ölümü ve annesinin hastalığı haberi üzerine okuldan kaçarak köyüne dönmüştür.

Artık, Çukurova çiftliklerinde işçi olarak çalışmaya başlamış, «ırgatbaşılığa» yükselmişti. Daha sonra sığır çobanı oldu. Güttüğü mandaların ark içindeki suya yatmaları yü-

Bülbüle ah çeken gülşen âşıktır.

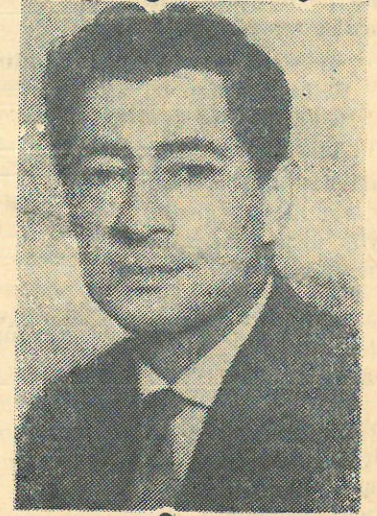
Âşık olan dertli dertli söyleşir
Anne olan yavrusuna meleşir
Kimin savaş eder, kimin güleşir
Daima er gözler meydan âşıktır.

Mevlit İhsan kendisini öğütür
Anne olan yavrusunu büyütür
Hem sarar sarmalar hem de uyutur
Tabiat güzeldir insan âşıktır.

(1) Mehmet Gökalp'ın bu yazısı, 8 yıl evvel yazılmıştır. Âşık bugün 38 yaşındadır. Dergimizin 196 No.1, Kasım 1965 tarihli sayısında Mevlit İhsani hakkında Nejat Birdoğan'ın geniş bilgi ve şiirlerinden örnekler veren bir yazısı çıkmıştır.

zünden iki kişinin kendisini öldüresiye döğmeleri sonunda yeniden Enstitü'ye girmiş ve beş yılını tamamlayarak 1947 de öğretmen olmuştur.

On üç yıl kendi köyünde çalıştıktan son-

Şair Hasan Turan

ra 1960 yılında oradan ayrılmıştır. Şimdi Ceyhanda, Cumhuriyet İlkokulunda öğretmenlik yapmaktadır. Evli, dört çocuk babasıdır.

«Züğürtlük» adını taşıyan ve «Nem'alacak felek benim» dizesi ile ün salan ilk şiirini 1945 de Enstitü öğrencisi iken yazmıştır. Bu şiir, ilkin Adana'daki GÖRÜŞLER dergisinde yayımlandı. Buradan YÜCEL dergisi aldı. Aynı yıl ağustosunda AKŞAM gazetesinde de çıktı. Ayrıca, Şükrü Erdoğan Ulu'nun 1950 de yayımladığı «Darende Şairleri Antolojisi» adlı kitabına da girmiştir.

Şâirin, dosyamızda bulunan 14/9/1964 günlemler mektubunda anlatıldığına göre, bu şiir, kendisinin haberi olmadan, Cemil Demirsipahi tarafından bestelenmiş ve piyasaya çıkarılmıştır. Aynı besteci, «Ana beni eversene» başlıklı şiiri de besteleyerek plâk doldurmuş ise de ozanın ileri sürdüğü ko-

şulları yerine getirmediğinden aralarında anlaşmazlık çıkmıştır.

Çeşitli konulardaki üç seçme şiirini de gelecek sayılarımızdan birinde yayımlayacağız. Ayrıca, yaşantısını bir bütün olarak kendi kaleminden sunacağız.

ANA BENİ EVERSENE

Ala keçim çift doğurdu
Bol ettik sütü yoğurdu
Gönlüm ne hülyalar kurdu
Ana beni eversene.

Mevsim mevsim kuzu güttüm
Gelin için koç büyüttüm
Kına gibi un öğüttüm
Ana beni eversene

Toprağı kat kat çevirdim
Kolay, zor her işe girdim
Güveylik urba diktirdim
Ana beni eversene.

Bakır taslar kalaylansın
Kör odamda bir mum yansın
Uyuyan bahtım uyanısın
Ana beni eversene

Kilimimiz hahımız var
Çömlek çömlek balmız var
Ay boynuzlu malımız var
Ana beni eversene.

Yeşil küncüm dal dal oldu
Çocukluğum masal oldu
Bu yıl bana bir hal oldu

Ana beni eversene
Şükür bizden gittik darlık
Yuva kurmak bahtiyarlık
Çekilmiyor şu bekârlık
Ana beni eversene.

★ ZÜGÜRTLÜK

Bir giyimlik şal mı verdi?
Bir tutacak dal mı verdi,
Tükenmeyen mal mı verdi,
Nem'alacak felek benim?

Ben zügürtüm, hatırım yok,
Bir semersiz katırım yok.
Üç direkli çadırım yok.
Nem'alacak felek benim.

Ne dikili bir taşım var.
Ne devletli bir başım var,
Ne de bir tek kardaşım var,
Nem'alacak felek benim?

Dedi, boyun eğ hükmüme,
Belâ verdi küme küme,
Ferman okudu kökümü,
Nem'alacak felek benim.

Yandım, yandım, kar mı verdi,
Ekşi, tatlı nar mı verdi,
Sarı saçlı yar mı verdi,
Nem'alacak felek benim?

Senedim yok, kalmak için,
Dünyadan zevk almak için.
Bir can verdi almak için,
Nem'alacak felek benim.

ÜÇ OĞLAN

Derleyen: Numan KARTAL

(Derleniş yeri ve yılı: Kandıra - Bakır-
lı köyü, 1958. Anlatan: Hamit Türkoğlu).

Bir varmış bir yokmuş, yokmuşluğun varlığında, varlığın darlığında bizim hindi asmaya bindi derken asmadan indi. Altı ayla bir güz durmadan gitti. Dağları yel gibi, ovaları sel gibi geçti. Temaşa temaşa hoş geldin bayram paşa derken bir kar: koca ile üç oğluna denk geldi. İmdi oturalım soğuk pınarın suyunu içerekten, çınarın gölgesinde yataraktan keyfimize bakalım. Arkasından da bir masal kuralım.

Çok eski zamanlarda bir varmış bir yokmuş, develer tellal pireler berber iken, ben anamın anasının anasının beşiğini tıngır mıngır sallarken bir karı koca ile üç çocuğu varmış. Gece gündüz demezler, günleri ayları bilmezler, gün yüzü görmeden evlerinde ömür sürer giderlermiş. Gün gelmiş, böyle ömür sürülmez denmiş ana baba üçler, beşler, yediler, kırklar demişler, üç oğulları ile kendilerini yola vermişler.

Az gitmişler uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler, altı ayla bir güz gitmişler de neden sonra bir dağın başında şırl şırl suyu akan bir pınara gelmişler. Su içelim derken çocuklardan birini çeşmenin yalağına düşürmüşler, birini bir kurda, birini de bir ayıya kaptırmışlar. Netsek neylesek diye telaşa düşmüşler. Sağa bakmışlar sola bakmışlar, çocukları kurtarmak şöyle dursun kendilerinin de tehlikede olduklarını görmüşler. Bey kaçmış, hatun kalmış, onu da bir dev yakalamış. Kaçan bey sonunda kurtulmuş, bir köye muhtar olup koltuğa oturmuş.

Bazan ümitsizlikler ümidi doğurur derler, Tanrı büyüktür diye söylerler. Gerçekten de öyle olmuş. Yalağı düşen çocuk kurtulmuş, durmadan «Tanrım murad» diye söylenmeye başlamış. Ağzında çocuk olduğu halde kaçan kurdu çobanlar görmüş, peşine düşüp etrafını çevirmiş. Kurtulan bu çocuk ta hep «Tanrım murad» diye söylemiş. Ya ayı ne oldu demeyiniz, mağarasına gitmiş, çocuğu bir güzelcene besler gözü gibi bilirmiş. O da ikide bir «Tanrım murad» diye seslenirmiş.

Bir gün gelmiş, ayı yiyecek bulmaya gitmiş. Çeşme başındaki çocuk «Tanrım mu-

rad» diye ünlemiş. Mağarayı terkedip sesin geldiği yana gitmiş. Çeşme başına geldiğinde diğer iki kardeşini beraber görmüş. Sevincine diyecek yokmuş.

Dağlar durak, çeşme başları konak olmuş üç kardeşe. Büyümüşler, serpilip dal-yan gibi delikanlılar haline gelmişler. Askerlikleri de gelip çatmış. Birbirlerimize kavuşmakla muradımıza erdik diyerekten şehire inmişler. Zaman dediğin nedir ki yel gibidir gelir geçer, su gibidir akar gider. Askerlikleri de geçmiş. Bir dertleri varmış o da anneleri imiş.

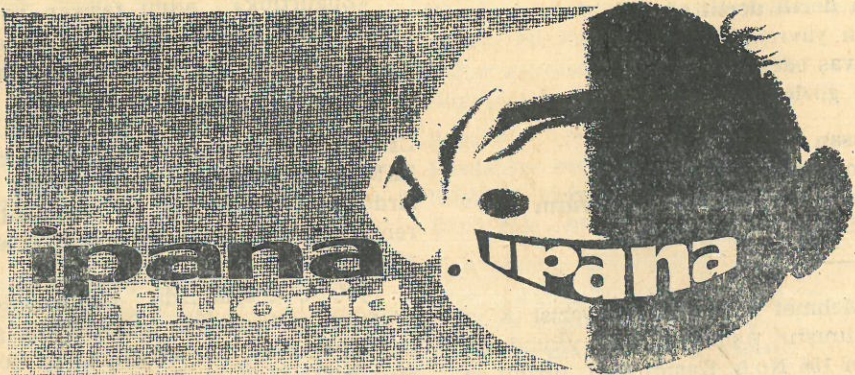
Çocuklar anne der ağlarmış. Baba da hatun der feryatı basarmış. Ah ettikçe dağlar inler, vah ettikçe gökler gürler, dağlar ateş olup yanarmış. Baba kapıları çalmış, feleğe dert yanmışta derdine yanan olmamış. Var varanın sür sürenin, bu dünya demini sürenin demişte keyfine bakmaya çalışmış. Ama hatunsuz edememiş, bulmak için evini adayıvermiş. Meğer evi de dillere destanmış. Memlekete haber salmış ki:

— Devi kim öldürürse, hatunumu buraya getirirse ona canımdan da aziz bildiğim çok sevdiğim evimi vereceğim.

Sonra devin yerini bir iyice anlatmış, evini donatmış. Ev dediği ev değil, sanki bir sırça köşkmüş. Heryanı çiçeklerle donanmış, havası da pek temiz, suyu cana can katarmış. Yolları mücevher, kapıları zümrütten yapılmış bir taht misali dil ile anlatılamıyacak, kalem ile yazılamıyacak kadar güzel bir yermiş. Herkes şaşmış, ağzının suyu akmış. Rüyalardaki masal ülkeye kavuşmak için canla başla çalışmaya koyulmuşlar, eve kavuştuk diye sevince dalmışlar. Atalar sözüdür, elelden üstündür, görmeden düşü bilme işi. İş bilenindir, kılıç kuşanın. Üç kardeş te işini bilmiş, atlarına binmiş, kılıçlar elde, palalar belde, dev öğrendiler ya nerde, koşmuşlar oraya.

Kolay olmamış varmaları. Bazan yel olmuşlar dağdan dağa atlamışlar, bazan fırtına olmuşlar okyanuslar aşmışlar, bazan da sel olup ovalara akmışlar. Gün gelmiş boyu elli santimlik cüceye yenilmişler, zaman gelmiş dev bir orduyu bir kılıç şakirtisinde yenmişler. Ama en sonunda devin bulunduğu

FLORÜRLÜ DIŞ MACUNU

Dişminelerini sertleştirir • Diş etlerini kuvvetlendirir • Çürümeleri önler

GEDİZ'DE DERLENEN BİLMECELER

Derleyen: Gündüz ARTAN

- A benim al yastığım, içine un bastığım. (İĞDE)
- Ağzına kılığına bakmadan meşinden don giyer. (KESTANE)
- Bir yanı un pazarı, bir yanı gön pazarı, bir yanı odun pazarı (İĞDE)
- Bir gelinim var, gelen öper giden öper. (İBRİK)
- Bir gelinim var, dokuz don giyer. (SOĞAN)
- Bizim evde kadı var, çangallı bungalı budu var. (KANTAR)
- Başu yeşil emir değil, üstü siyah kömür değil, içi beyaz peynir değil, kuyruğu var fare değil. (TURP)
- Ben beni gördüm (AYNA), Tuzsuz pişen aş gördüm (HELVA), Köpük kusan taş gördüm (SABUN)
- Bacadan sarkıttım, Hacı Amadı (Ahmeti) korkuttum. (PATLICAN)
- Canlı koşar, cansız kovalar. (AT ARABASI)
- Doksandokuz cemaat, iki müezzın, bir imam. (TESBİH)
- Dört köşedir, beş değildir; başu suyla

- hoş değildir. (SABUN)
- Gelin içerde, saçu dışarda. (MISIR KOÇANI)
- Het dedim met dedim, kapı yanına yat dedim. (SÜPÜRGE)
- Hırsız içerde, başu dışarda. (ÇİVİ)
- Hey ne idim ne idim, bahçelerde gül idim, felek beni neyledi, eli bağı kul eyledi. (SÜPÜRGE)
- İçi bitli, dışı kitli (kilitli) (İNCİR)
- İçi darı pazarı, dışı deri pazarı (İNCİR)
- İçi taş dışı taş, dolaş da dolaş. (MİNARE)
- Kayada kalbur asılı, içinde helva basılı. (KULAK)
- Kendi kazanır ele bağışlar. (ARI)
- Kuyruklu bir kumbara, yemek taşu ambara, (KAŞIK)
- Küçük adamcıklar, başında şapkacıklar. (KİBRİT)
- Karanlık damdan kadı gelir, beş kardeşeye karşı gelir, aldım ele, vurdum yere, Allah belanı vere, (SÜMÜK)
- Sürdüm taşu, çektim küstü (CEZVE)

mağaraya gelmişler. Kılıç şakırdatmışlar, topuk vurup deve bir selam çakmışlar. Dev şaşırmış, gelenler kimlerdir diye anahtar deliğinden bakmış. Kılıçlar inmiş dev boynunu bükmüş, gözleri şimşek çakarken ol dev oracıkta can vermiş.

Kapıyı açmışlar, analarının boynuna sarılıp ağlaşmışlar. Sevinçler dalga dalga olmuş, gözyaşları su gibi akıp çağlamış. Binmişler atlarına, var varanın sür sürenin diyerek gelmişler babalarının yanlarına. Önce baba şaşmış, benim oğullarım ha deyip sevinci basmış. O sevine dursun çocuklar ağlaşmış. Suyu düşen almış sazı eline, vurmuş mızrabı ile teline de içnin acısını bir iyice dökmüş. Arkasından babasına seslenmiş:

— Ey kanını taşıdığım baba, baba olaydın beni suya düşürmezdin, başını alıp gitmezdin.

Canavara kapılan da içini bir iyice dökmüş, o da kardeşi gibi babasına seslenmiş:

— Ey babam, baba olaydın canavarın kaptığı oğlunu yalnız bırakmazdın, keyf çaptı dünyanın zevkü safasını sürmezdin.

Ayının kaptığı oğul da dayanamamış, seslenmiş:

— Ey babam, baba olan evlâdını ayı kapar da bakar mı.

Hatun da feryadı basmış:

— Hutunu dev kapar da bey muhtarlıkta keyf mi çatar.

Bey haklısınız demiş, boynunu bükmüş. Sarılmış çocuklarına almış hanımını yanına, gelmişler anlatılamıyacak kadar dillere destan güzel evlerine.

Gökten üç elma düşmüş, üçünden de birbirinden güzel üç kız çıkmış. Biri nar tanesi mi desem nurtanesi mi, diğeri ise ay yüzlü şehla bakışlı, tatlı gülüşlü imiş, öbürü de yay kaşlı tatlı gülüşlü şeker gibi birşeymiş. Üçünü de üç kardeş almış. Onlar ermiş muradına, darısı sizlerin başına.

Başarınız ve istikbaliniz

tutumlu ve isabetli kararınıza bağlıdır.

Türkiye Vakıflar Bankasında

açtıracığınız her hesap

buyolda sizin için

en büyük şanstır.

Türkiye
Vakıflar
Bankası

